

- Σημειώματα Χορηγών
- Συντελεστές
- Φιλοξενούμενοι - Βιογραφικά Σημειώματα
- Ο δρόμος και οι συνοδοιπόροι

Ψ.Δ 1

- 1. Φωνή Καρπασίτισσα
- 2. Το μήλον
- 3. Φωνή Αυκορίτισσα
- 4. Λούλλα μου, Μαρούλλα μου
- 5. Ναννούρισμα
- 6. Φωνή Παφίτιτση - Β
- 7. Το τραούδι του Γιαννάτση
- 8. Σόλο λαούτο - Αυτοσχ.- Μοιρολόι
- 9. Τσιάκκαρα - Μάκκαρα
- 10. Η μουζουρού (Η παπαθκιά)
- 11. Ο Πετράκκουρος
- 12. Φωνή Λυσιώτισσα
- 13. Φωνή Μαρινιωτού
- 14. Φωνή των σατσιών (Ασερόμπασμαν)
- 15. Η Ροδαφνούσα
- 16. Σόλο πιθκιαύλιν

Ψ.Δ 2

- 1. Φωνή Ποιητάρικη - Η λυερή τζ' ο χάρος
- 2. Νεκάλημαν (Μοιρολόι)
- 3. Αγάπησα την που καρκιάς
- 4. Φωνή Τηλυρκώτισσα
- 5. Ο κατιφές
- 6. Φωνή Ίσια - Τρεις παραλλαγές
- 8. Η Αντρονίκη
- 9. Ο δασονόμος
- 10. Μανές (Μπάλος Α)
- 11. Η λυερή τζαι το περτίτζιν
- 12. Φωνή Κωμήτισσα
- 13. Τέσσερα τζαι τέσσερα
- 14. Φωνή Ακαθκιώτισσα
- 15. Γ' Άη Φιλίππου
- 16. Της σουσας - Β
- 17. Επήασιν οι σήκωσες
- Γλωσσάρι

Σημειώματα Χορηγών

Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού

Όσο το βαθύτερο νόημα και η αξία της παράδοσης χάνονται, διαβρώνονται από ξένες προς αυτήν σκοπιμότητες (εμπορικότητα, καταναλωτισμό, κ.ά), τόσο περισσότερο επιτακτική γίνεται η ανάγκη να αποκαλυφθεί η ομορφιά, η χάρη και η χρησιμότητά της στη σύγχρονη κοινωνία.

Είναι γι' αυτό που η δισκογραφική αυτή έκδοση του ώριμου πια Μιχάλη Ττερλικκά που συγκεντρώνει ένα μεγάλο μέρος δημοτικής μουσικής της Κύπρου, αποτελεί στις μέρες μας μια σημαντική προσπάθεια-προσφορά που ο τόπος έχει ανάγκη. Φορέας και καταγραφέας, ερμηνευτής και μελετητής της δημοτικής μουσικής της Κύπρου, με το ύφος της απέριπτης φυσικής παρουσίας του και της ρωμαλέας φωνής του, ο Μιχάλης Ττερλικκάς καθίσταται εμψυχωτής των νέων στη στροφή τους προς την παράδοση, ενώ ταυτόχρονα αποτίει φόρο τιμής σε όλους τους ανώνυμους και επώνυμους ερμηνευτές και δασκάλους του που σμίλεψαν την τέχνη και την ψυχή του.

Η καταγωγή του (Καπούτι της Μόρφου), η ξεριζωμένη προσφυγιά της νιότης του με τη σκληρή ζωή και το βουβό πόνο, μαρτυρούν την άβυστη δίψα, την ακούραστη δύναμη, τη συνεχή αναζήτηση που τον χαρακτηρίζουν καλλιτεχνικά, σαν αυτά να είναι η μόνη διαμαρτυρία και η μόνη αντίσταση στη φθορά και τη λήθη. Παρά το γεγονός ότι ο κύριος στόχος της προσπάθειάς του είναι η συντήρηση, διαφύλαξη και καταγραφή της δημοτικής μας μουσικής, αναπόφευκτο στοιχείο αποτελεί και η δημιουργική συνομιλία με την παράδοση.

Ο Μιχάλης είναι επιφορτισμένος φορέας μιας μουσικής παράδοσης που όπως κάθε τι ζωντανό δεν μπορεί να μείνει στάσιμο και αναλλοίωτο, πρέπει να ξαναμπολιαστεί για να μη χαθεί και να παραδοθεί παρακάτω. Και είναι ακριβώς με αυτή την ελπίδα, ότι δηλαδή η κατάσταση αυτή θα αποτελέσει πνευματική τροφή για τους σημερινούς και αυριανούς νέους, που οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού επιχορηγούν τη δισκογραφική αυτή έκδοση.

Στέλιος Αχ. Χατζηστυλλής
Διευθυντής

ΚΕΟ Λτδ

Η ΚΕΟ, με ρίζες στην κυπριακή ιστορία, αντλεί και αξιοποιεί ένα από τα πιο πολύτιμα γεννήματα της κυπριακής γης. Αισθάνεται ευαίσθητη στη διάσωση της δικής μας παράδοσης και θεωρεί καθήκον της να στηρίζει τις σοβαρές προσπάθειες που γίνονται με αγάπη και μεράκι, σ' αυτά τα χρόνια της ισοπέδωσης και της παγκοσμιοποίησης.

Εδώ δραστηριοποιείται ο Μιχάλης Ττερλικκάς για χρόνια. Με το πηγαίο ταλέντο του, την απόλυτη αφοσίωσή του στην κυπριακή μούσα, με σοβαρότητα μελετά και υλοποιεί.

ΚΕΟ Λτδ.

Θεωρούμε την προσφορά του Μιχάλη σημαντική για την ιχνηλάτηση και αποτύπωση της ταυτότητάς μας.

Δρ. Α.Μ Ζαμπάρτας
Διευθύνων Σύμβουλος

Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή Κύκκου

Ό Μιχάλης Ττερλικκάς είναι ένας καταξιωμένος εκτελεστής δημοτικών τραγουδιών της Κύπρου. Προικισμένος με τὸ τάλαντο τῆς φωνῆς, ἔστρεψε τὴν προσοχή του σ' αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς μουσικῆς, καὶ ἔγινε παγκύπρια γνωστὸς με σωρεία ἐκτελέσεων του σὲ ραδιο-τηλεοπτικὰ προγράμματα καὶ σὲ καλλιτεχνικὲς καὶ λαογραφικὲς ἐκδηλώσεις. Ἡ συνεχὴς ἐνασχόλησή του με τὸ εἶδος τοῦ ἔδωσε ἐμπειρία καὶ ἀγάπη, ὥστε νὰ τολμήσῃ μιὰ συνολικὴ θεώρηση τῆς δημοτικῆς ποιήσεως τῆς Κύπρου, τῆς προέλευσης καὶ τῆς λειτουργίας της. Αἰσθανόμενος πιά μέρος μιᾶς μεγάλης παραδόσεως, ἐπιχειρεῖ νὰ τὴ συντηρήσῃ, νὰ τὴν ἀναδημιουργήσῃ, νὰ τὴ διαδώσῃ καὶ νὰ τὴν παραδώσῃ ζωντανὴ στοὺς ἐπερχομένους. Ἡ προσπάθεια τοῦ ἐμπειροῦ πιά Μιχάλη Ττερλικκά περιστρέφεται σ' αὐτοὺς τοὺς στόχους.

Σὲ παλαιότερες ἐποχές, ὅταν ἡ ζωὴ περνοῦσε περιορισμένη καὶ ἀναλλοίωτη, ὁ λαϊκὸς βίος ἀποτελοῦσε ζωντανὴ πραγματικότητά, γι' αὐτὸ δὲν ἔνοιωθε κανεὶς τὴν ἀνάγκη τῆς καταγραφῆς του. Τὴ στροφή πρὸς τὸν λαϊκὸ βίο, ὡς σημερινὴ ἔκφραση, ἡ ὁποία ὅμως περιέχει στοιχεῖα τοῦ παρελθόντος, ἔδωσε ὁ ῥομαντισμὸς, ὡς κίνημα ἀντίθετο πρὸς τὸν κλασικισμὸ. Πρῶτοι οἱ ξένοι

μελέτησαν τὸν λαϊκὸ βίῳ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ μάλιστα τὸ πνευματικὸ τοῦ μέρος, καταρτίζοντας συλλογὲς δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ παραμυθιῶν. Ὅταν θεμελιώθηκε ἡ ἐπιστῆμη τῆς Λαογραφίας στὴν Ἑλλάδα, ἀνέλαβαν καὶ οἱ ἴδιοι οἱ Ἕλληνες τὴ μελέτη τοῦ λαϊκοῦ βίου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ σὲ ὄλες τὶς πτυχές του, ὕλική, κοινωνική καὶ πνευματική. Ὁ Νικόλαος Πολίτης μὲ τὸ μεγάλο ἔργο του ἀνεκηρύχθη πατέρας τῆς νέας αὐτῆς ἐπιστῆμης στὴν Ἑλλάδα. Εἰδικὰ διὰ τῆς μελέτης τῆς γλώσσας καὶ τῆς λαογραφίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ οἱ λόγοι καὶ ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἀνέλαβαν νὰ ἀνατρέψουν τὴ θεωρία τοῦ Φαλμεράνερ, ἡ ὁποία δὲν δεχόταν τὴν ἱστορικὴ συνέχεια τῶν Ἑλλήνων, μὲ τὴν ἀνεύρεση ἀρχαίων ἐπιβιωμάτων στὸν σύγχρονο βίῳ.

Ἡ ἐνασχόληση μὲ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς Κύπρου ἄρχισε ἀπὸ πολὺ νωρίς. Ἦδη στὰ χειρόγραφα τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ βρίσκονται δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ τὴν Κύπρο. Ἀλλὰ ἐκεῖνος πού ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνα ἐπιδόθηκε στὴ συλλογὴ τῶν μνημείων τοῦ πνευματικοῦ βίου τῶν Κυπρίων ἦταν ὁ ἐξ Ἑλλάδος ἐκπαιδευτικὸς Ἀθανάσιος Σακελλάριος, ὁ ὁποῖος ἐξέδω-σε τὸ ἔργο του σὲ δύο ὀγκώδεις τόμους μὲ τὸν τίτλο Τὰ Κυπριακά. Ὁ τότε κύκλος τῶν λογίων τῆς Λάρνακας βοήθησε τὸν Ἀθανάσιο Σακελλάριο στὸ μνημειῶδες αὐτὸ ἔργο του. Τὸν Ἀθανάσιο Σακελλάριο ἀκολούθησε ὁ Κύπριος Γεώργιος Λουκάς μὲ τὶς Φιλολογικὲς Ἐπισκέψεις του. Ἐκτοτε πλεία ἐπιστημόνων, φιλολόγων, διδασκάλων καὶ συλλογῶν ἀσχολεῖται μὲ τὴ λαϊκὴ πνευματικὴ παράδοση τῆς Κύπρου. Σὺν τῷ χρόνῳ στὴ μελέτη συμπεριλήφθη καὶ ἡ μουσικὴ τῆς δημοτικῆς ποιήσεως.

Ἡ ῥαγδαία ἀλλαγὴ τῆς ζωῆς, ἡ παγκοσμιοποίηση καὶ ἡ ἐγκατάλειψη τῆς παραδόσεως προκαλοῦν μιὰ ἀντίρροπο ζήτησι τοῦ παρελθόντος, τὸ ὁποῖο θεωρεῖται παράδοση, ρίζες καὶ ταυτότητα τοῦ λαοῦ. Οἱ ἐκτελεστὲς τῆς δημοτικῆς μουσικῆς πληροῦν αὐτὴ τὴ ζήτησι σήμερα. Σ' αὐτὴ τὴ ζήτησι θητεῦει καὶ ὁ Μιχάλης Ττερλικκᾶς μὲ τὶς ἐκτελέσεις του, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ «Κυπραία φωνή» ἀποτελεῖ ἐπιστέγασμα.

Σεβασμιώτατος
Ἐπίσκοπος Κύκκου
Νικηφόρος

Συντελεστές

Έρευνα, επιλογή, δόμηση και ερμηνεία τραγουδιών:
Μιχάλης Ττερλικκάς.

Μουσικοί:

Κώστας Καρπασίτης Βιολί - Χορός.

Παναγιώτης Νικολαΐδης Λαούτο - Χορός.

Νίκος Σουρουλλάς Ταμπουτσιά - Χορός.

Φιλοξενούμενοι:

Χρήστος Κωνσταντίνου Ταμπουράς.

Δημήτρης Κατσαρής Βιολί.

Μιχαλάκης Ηλία Βιολί.

Χαράλαμπος Δημοσθένους Πιθκιαύλιν.

Ελένη Κωνσταντίνου Τραγούδι.

Ελένη Μαππούρα Τραγούδι.

Οι στίχοι που είναι γραμμένοι με πλαγιογράμματα ανήκουν ή διασκευάστηκαν από τον Μιχάλη Ττερλικκά.

Η μουσική επιμέλεια έγινε συλλογικά από όλη την παρέα. Τον Μιχάλη Ττερλικκά, τους μουσικούς και τον Αντρέα Γιωργαλλή. Η ηχογράφιση έγινε ζωντανή στο «CITY STUDIO» με ηχολήπτη τον Αντρέα Γιωργαλλή, από το Μάη του 2001 μέχρι τον Αύγουστο του 2002.

Ορθογραφικός έλεγχος ελληνικών κειμένων:

Παναγιώτης Νικολαΐδης, Λεύκιος Ζαφειρίου.

Μεταφράσεις:

Αγγλικά: Αντρέας Ιακωβίδης.

Γαλλικά: Ελένη Τσαγγάρη - Reeb.

Γερμανικά: Χριστιάνα Χειμαρρίδη - Wassmann σε συνεργασία με την Regina Harst και τη βοήθεια του Μιχάλη Χειμαρρίδη και του Λουκή Σιδέρη.

Σχεδιασμός και καλλιτεχνική επιμέλεια:

Γιώργος Τσαγγάρης, Δώρος Κακουλλής, Άντρος Γεωργίου

Βιογραφικά Φιλοξενουμένων

Δημήτρης Κατσαρής (Πιτρακκής)

Ο Πιτρακκής, γεννήθηκε στην κατεχόμενη Λύση το 1930. Ξεκίνησε να μαθαίνει βιολί από μόνος του γύρω στα 12 του χρόνια, όταν ήταν βοηθός παρπέρης.

Από ότι μου αφηγήθηκε ο ίδιος πήγαινε σε όλους του γάμους που έπαιζαν ακόμα καλοί βκιολάρηδες της εποχής, άκουε και μετά πήγαινε αμέσως στο σπίτι και έπαιζε τα κομμάτια όσο ήταν φρέσκα στα αυτιά του.

Στη συνέχεια πήρε κάποια μαθήματα βιολιού από δασκάλους της εποχής, τον Μέντζη και τον Χατζήχαραλάμπους καθώς και τον γνωστό βκιολάρη Αρτέμη τον Αρτανίτη.

Παίζει βιολί στους γάμους και σε άλλες λαϊκές εκδηλώσεις εδώ και 50 χρόνια.

Τον γνώρισα πριν 15 περίπου χρόνια και από τότε με έχει συνοδεύσει σε αρκετές εμφανίσεις.

Το θεωρώ ένα από τους καλύτερους βκιολάρηδες της γενιάς του. Αυτό όμως που τον διακρίνει είναι η σεμνότητα και ή πραότητα του χαρακτήρα του.

Μιχαλάκης Ν. Ηλία

Ο Μιχαλάκης Ν. Ηλία, γεννήθηκε στην κατεχόμενη Κώμα του Γιαλού το 1941. Πατέρας του είναι ο πολύ γνωστός βκιολάρης της εποχής Νίκος Ηλία. Όπως ήταν φυσικό, τα πρώτα του ακούσματα ήταν το βιολί του πατέρα του.

Σε ηλικία 9 χρονών άρχισε μαθήματα βιολιού στον Βαχάν Πετελιάν.

Μετά την ολοκλήρωση των σπουδών του στο κλασικό βιολί επιδόθηκε στην κυπριακή δημοτική μουσική με βάση τις ερμηνείες του πατέρα του.

Από το 1964 υπηρέτησε στη Φιλαρμονική της Αστυνομίας παίζοντας σαξόφωνο, από την οποία αφυπηρέτησε πριν μερικά χρόνια από τη θέση του μαέστρου.

Έχουμε συνδεθεί φιλικά εδώ και δέκα περίπου χρόνια και από τότε μοιραζόμαστε κατά καιρούς όμορφες μουσικές στιγμές. Οι ερμηνείες του έχουν ένα ιδιαίτερο καρπαστικό χρώμα.

Ελένη Μαπούρα

Η Ελένη Μαπούρα, γεννήθηκε στην κατεχόμενη Τύμπου το 1943. Πατέρα της ο γνωστός καλοφωνάρης Αντρέας Κόκκινος από το, επίσης κατεχόμενο, Πυρόι. Πεθερός της ο γνωστός ποιητάρης Αντρέας Μαπούρας.

Τα ακούσματα και τα γονίδια του πατέρα της και στη συνέχεια τα ακούσματα από τον πεθερό της, λειτούργησαν συνδυαστικά μέσα της με πολύ καλά αποτελέσματα. Η ίδια τραγουδά από μικρή.

Την γνώρισα πριν πέντε χρόνια, από την κα. Αίγλη Συμεού, μια άλλη υπέροχη γυναικεία φωνή, που έχω ηχογραφήσει, με σημαντικές καταθέσεις.

Η Ελένη Μαπούρα ανήκει στη γενιά των πρωτογενών ερμηνευτών, που έχουν βιώσει τη δημοτική μουσική.

Χρίστος Κωνσταντίνου

ο Χρίστος Κωνσταντίνου, γεννήθηκε στο κατεχόμενο Αργάκι της Μόρφου το 1950. Τα πρώτα ακούσματα δημοτικής μουσικής από τον βκιολάρη πατέρα του τον ώθησαν να αρχίσει μαθήματα βιολιού σε ηλικία 10 χρονών, στον Πετράκη στη Μόρφου.

Το 1962 μετανάστευσε στο Λονδίνο όπου συνέχισε τα μαθήματα βιολιού και άρχισε παράλληλα μαθήματα στο τρίχορδο μπουζούκι. Πολύ σύντομα άρχισε να παίζει μπουζούκι επαγγελματικά στα διάφορα παρκοικιακά κέντρα, όπου γνώρισε τον Λουκά Νταράλα και συνεργάστηκε μαζί του.

Σε ηλικία 19 χρονών συμμετείχε στην ορχήστρα του Μίκη Θεοδωράκη ο οποίος έκανε τότε, επί Χούντας, περιοδείες στο εξωτερικό. Από τότε συνεργάστηκαν πολλές φορές. Το 1971 μετακόμισε στην Ελλάδα. Εκεί συνεργάστηκε με τα μεγαλύτερα ονόματα του ρεμπέτικου τραγουδιού, Τσιτσάνη, Παπαϊωάννου, Μπέλλου κ.α. Από τότε μέχρι σήμερα συνεργάζεται, παίζοντας τρίχορδο μπουζούκι, με τα μεγαλύτερα ονόματα της ελληνικής μουσικής σε ηχογραφήσεις και συναυλίες.

Πάντα πίστευε ότι η λαϊκή μουσική είναι μέρος της παράδοσης. Ήταν λοιπόν φυσικό επακόλουθο, οι αναζητήσεις του να στραφούν και στην παραδοσιακή μουσική. Στο πλαίσιο αυτών των αναζητήσεων έρχεται σε επαφή με τον ταμπουρά γύρω στο 1980. Από τότε συμμετείχε, παράλληλα με την καριέρα του στην λαϊκή μουσική, σε ηχογραφήσεις και συναυλίες παραδοσιακής μουσικής.

Τον είδα να παίζει ταμπουρά σε ένα τηλεοπτικό πρόγραμμα. Ήταν τότε που είχα ηχογραφήσει από τον Τζιαννή, τη «Μαρινιωτού» και την «Κωμήτισσα». Έχοντας λοιπόν στ' αυτιά μου τα λόγια του Τζιαννή ότι στο χωριό του έπαιζε τα τραγούδια αυτά με ταμπουρά, αποφάσισα να τον βρω και να του προτείνω να συνεργαστούμε στα δυο αυτά τραγούδια. Παρόλο που τότε δεν γνωριζόμαστε, έδειξε ζωηρό ενδιαφέρον και έτσι του έστειλα μια κασέτα στην Αθήνα.

Με την πρώτη ευκαιρία που πήγα εκεί συναντηθήκαμε ένα βράδυ στο σπίτι του, τα δούλεψε κάνοντας διάφορα ταξίμια, και δώσαμε μορφή στα τραγούδια, πίνοντας κρασί, χρησιμοποιώντας μουσικά θέματα από την ερμηνεία του Τζιαννή. Δοκιμάσαμε την πρώτη και τελευταία στροφή του κάθε τραγουδιού και την επομένη τα ηχογραφήσαμε στο στούντιο.

Χαράλαμπος Δημοσθένους

Ο Χαράλαμπος Δημοσθένους, γεννήθηκε στην κατεχόμενη Κοντέα το 1917. Ψάλτης, ποιητής και τραγουδιστής. Μουσικό του όργανο, το πιθκιαύλιν.

Τα πρώτα του ακούσματα παραδοσιακής μουσικής, ήταν το πιθκιαύλιν του πατέρα του και το βκιολίν του Κυριάκου του τυφλού. Στη συνέχεια σπούδασε βυζαντινή μουσική στον Γιάγκο Σουρουλλά.

Ο ίδιος εκτιμά ότι η βυζαντινή μουσική τον βοήθησε πολύ να βελτιώσει το παίξιμό του στο πιθκιαύλιν. Τον συνέδεε στενή φιλία με τον ποιητή Παύλο Λιασίδη. Μετά την τούρκικη εισβολή του 1974, όταν βρέθηκαν πρόσφυγες, ο Λιασίδης στην Λάρνακα και ο Χαράλαμπος στα Μαντριά της Πάφου, είχαν ποιητική αλληλογραφία η οποία έχει εκδοθεί.

Έχει επίσης εκδώσει ποιητική συλλογή με δικά του ποιήματα. Ποιήματά του έχουν μελοποιηθεί από τον Μιχάλη Μόζορα και άλλους. Τον γνώρισα πριν 10 περίπου χρόνια και έκτοτε μας συνδέει στενή φιλία.

Ελένη Κωνσταντίνου

Η Ελένη Κωνσταντίνου, γεννήθηκε στη Λεμεσό το 1965. Άρχισε τις μουσικές της σπουδές στην κλασική κιθάρα σε ηλικία 12 χρόνων, τις οποίες συνέχισε στην Ελλάδα όπου σπούδασε ηθοποιός στη Δραματική Σχολή του Εθνικού Θεάτρου.

Τραγουδάει επαγγελματικά από 18 χρόνων.

Συνεργάστηκε με σπουδαίους δημιουργούς και μεγάλους μουσικούς, όπως, ο Γιώργος Μουφλουζέλης, ο Κούλλης Σκαρπέλλης, ο Μιχάλης Γεννήτσαρης, η Άννα Χρυσάφη, ο Διονύσης Σαββόπουλλος, ο Σταμάτης Κόκοτας κ.α.

Τα τελευταία χρόνια τραγουδάει στην Κύπρο, κυρίως ρεμπέτικα, λαϊκά και δημοτικά τραγούδια με μεγάλη επιτυχία. Παρακολουθώντας την πορεία της έχω εκτιμήσει το σεβασμό και τη λιτότητα με την οποία προσεγγίζει το είδος της μουσικής που υπηρετεί.

Την θεωρώ δε μια από της καλύτερες φωνές του ελληνισμού στο είδος αυτό.

Ο δρόμος και οι συνοδοιπόροι

Ήταν μακρύς ο δρόμος ως εδώ. μακρύς, δύσκολος μα και ωραίος. Και σίγουρα χωρίς τη βοήθεια των συνοδοιπόρων μου δεν θά 'φτανα στο τέρμα.

Τους συνοδοιπόρους μου λοιπόν νιώθω έντονα την ανάγκη να ευχαριστήσω εκ βαθέων. Τους μουσικούς που έδωσαν ώρες και ψυχή.

Τους φιλοξενούμενους που η παρουσία τους έχει σίγουρα προσθέσει στην έκδοση. Τον ηχολήπτη που η μουσική του κατάρτιση έβαλε το δικό της λιθαράκι. Τους φίλους φιλολόγους για τον ορθογραφικό έλεγχο των κειμένων. Τους μεταφραστές που έφεραν σε πέρας μια δύσκολη αποστολή.

Το Γιώργο, τον Άντρο και το Δώρο που πραγματικά κόσμησαν την έκδοση. Τελευταίους, αλλά όχι έσχατους άφησα τους χορηγούς των οποίων η οικονομική στήριξη ήταν καθοριστική για την ολοκλήρωση αυτού του έργου.

Στίχοι και σχόλια - Ψ.Δ 1

1. Φωνή Καρπασίτισσα

Ω! Τζ' από το Ριζοκάρπασον
να πάω 'την Γιαλούσαν
ω! Δεν είδασιν τα μμάθκια μου
άχ! Τέθκοιαν καμωματούσαν.

Ω! Τζ' α! Καρπασιτοπούλλα μου
τζαι πάλε καρπασίτα
ω! Τα δκυό βυζιά του κόρφου σου
αχ! Τζ' η φούχτα μου φορεί τα.

Μια από τις πιο χαρακτηριστικές «Κυπριακές Φωνές», με προέλευση την κατεχόμενη Καρπασία.

**Πηγές: Χριστόδουλος Πίπης, Γεώργιος Αβέρωφ,
Θεόδουλος Καλλίνικος.**

2. Το μήλον

Έσुरα το μήλον τζ' 'εν ετζύλισεν
τζαι να την φιλήσω 'εν εκαίλησεν.

Έσुरα το μήλον πα' στην τερατσιάν
τζ' ένεψα της μιάλης τζ' ήρτεν τζ' η μιτσιά.

Έσुरα το μήλον πα' στην αθασιάν
τζ' ήρτεν μιά κοπέλλα άσπρη τζαι πασιά.

Έσुरα το μήλον πα' στα δώματα
τζ' εψές εν ετζοιμούμουν που τά ορόματα.

Έσुरα το μήλον πα' στο δώμαν της
τζ' είπεν μου εννά ρτει με το στόμαν της.

Τραγουδι - Χορός Καρτζιλαμάς: Πολύ γνωστό και διαδεδομένο τραγουδι το οποίο άκουσα από πολλούς με ελαφρές παραλλαγές. Κατά την διάρκεια ενός ταξιδιού στην Αίγυπτο με τη χορωδία και το χορευτικό συγκρότημα της Α.ΤΗ.Κ, το 1993, βκιολάρης ήταν ο φίλος μου ο Μιχαλάκης. Πριν από το ταξίδι δεν είχαμε κάνει πρόβα. Μου έλεγε: «Κάμνουμεν πα' στο πλοίον σιόρ...» Κοντεύαμε σχεδόν να φτάσουμε και πρόβα δεν είχαμε κάνει. Την ανέβαλλε συνέχεια για μετά. Αφού λοιπόν είδα πως τελικά δεν επρόκειτο να κάνουμε πρόβα, επιστράτευσα τη ζιβανία. Πάμε, του λέω, στην καμπίνα μου και έχω σπουδαία ζιβανία. Μετά τις σχετικές πινιές άρχισε να παίζει και δε σταματούσε. Η πρόβα εξελίχθηκε σε γλέντι. Ανάμεσα στα πολλά που έπαιξε ήταν και «Το Μήλον» σε αυτή την παραλλαγή την οποία δεν είχα ακούσει προηγουμένως και τη βρήκα πολύ ενδιαφέρουσα. Όταν ήρθε η ώρα της ηχογράφησης επέλεξα αυτή την παραλλαγή με το Μιχαλάκη στο βιολί.

Πηγή: Μιχαλάκης Νίκου Ηλία - Κώμα του Γιαλού.

3. Φωνή Αυκορίτισσα

Ω! Τζ' εχτές σαν εστολιζέτου
εζώστην τζ' εκτενίζετου
που τα καμώματά της
ω! Τζ' ώστι να σάσει το βρουλλίν
έκαμεν γλώσσαν το γυαλλίν
τζ' εσύντυσεν μιτά της.

Ω! Τζ' έθελα μεσ' την πόρτα σου
το γιασουμί σου νάμουν.
Ω! Αγαπημένη μου ρουσουό
που μπαιννοφκαίνεις πάνω σου
να ντζίζουν τα κλωνιά μου.

Ω! Τζ' έθελα νάσουν πέρτικα
ν' ακούω την λαλιά σου.
Ω! Τζ' εγιώ στο όρος μια σσοινιά
να κτίσεις την φουλιά σου.
Ω! Τζαι να σε γλέπω σαν Θεός,
να μεν σε βρίσκει τζυνηός
μ' εσέν' με τα πουλιά σου.
Μα την αγιάν Μαρίναν μας
σαν την εφίλουν είδαν μας.
Τζαι μα τον Άην Γιώρκην μας
οι κορασιές εν γιώρκιν μας.

Η «Φωνή» αυτή λέγεται και «Ανάμιση», γιατί μεταξύ του οκτασύλλαβου και του επτασύλλαβου παρεμβάλλεται ένα οκτασύλλαβο ημιστίχιο που ομοιοκαταληκτεί με το προηγούμενο. Ο Θεόδουλος Καλλίνικος αναφέρει ότι ο λαϊκός ποιητής Χρ. Παλαιΐσης τον διαβεβαίωσε ότι ήταν αυτός ο πρώτος που έκανε χρήση της «Φωνής» αυτής για να εκτελεί τα τρίστιχα του. Έκτοτε διαδόθηκε σε ολόκληρη την Κύπρο. Τέλος αναφέρει ότι η «Φωνή» αυτή όταν τραγουδιέται στο τραπέζι, τραγουδιέται χωρίς ρυθμική αγωγή. Στο τέλος όμως κάθε στροφής τραγουδούν όλο ρυθμικά. «Μα την αγιάν Μαρίναν μας σαν την εφίλουν είδαν μας...» κ.λ.π.

Πηγές: Πιερής Πιερέττης, Γεώργιος Αβέρωφ.

Σημείωση: Οι στίχοι της 2ης και 3ης στροφής ανήκουν στον Πιερή Πιερέττη

4. Λούλλα μου, Μαρούλλα μου

Εψές η νύκτα 'σιόνιζεν,
Λούλλα μου, Μαρούλλα μου
τζαι τα πουλιά μαρκώσαν.
Τζ' εγιώνι μεσ' τ' αγκάλια σου,
Λούλλα μου, Μαρούλλα μου
κρυότην εν ένωσα.

Εψές η νύκτα μια ήτουν, Λούλλα μου...
τζαι πόψε δκυό γινήκαν.
Τζ' εν οι καμοί σου μουζουρού, Λούλλα μου...
τζ' εξηφανερωθήκαν.

Νωστά π' αγαπηθήκαμεν, Λούλλα μου...
έππεφτα τζ' εν εκάμμουν.
Τζ' ελάλουν: Παναΐα μου! Λούλλα μου...
οι άλλοι πώς βαστάγγουν!

Εις τον γυρόν της θάλασσας, Λούλλα μου...
να πα' να ορκιστούμεν.
Τζ' ωσπόσ' η θάλασσα νερόν, Λούλλα μου...
να μεν ποχωριστούμεν.

Για αρκετά χρόνια, ακόμα μέχρι σήμερα, το τραγούδι αυτό δεν έλειπε από καμιά διασκέδαση. Όταν, μετά από τις σχετικές πιπιές, έφτανε η ώρα για τραγούδι, ο οικοδεσπότης κτυπούσε με το πηρούνι το πιάτο του, κάνοντας το να κουδουνίζει. Αυτό ήταν το σινιάλο ότι κάποιος θα τραγουδούσε και θα έπρεπε να δώσουν προσοχή. Στο τέλος του τραγουδιού, αντί τα σημερινά χειροκροτήματα, κτυπούσαν όλοι τα πηρούνια στο πιάτο τους, κάνοντας ένα ευγενικό διακριτικό ήχο, δείχνοντας την ικανοποίησή τους. Έχοντας αυτή την εικόνα και αυτό τον ήχο στο μυαλό μου, το ηχογράφησα χωρίς όργανα, με μόνη συνοδεία τις φωνές της παρέας, έτσι όπως ακούετο στις διασκεδάσεις για δεκαετίες και εξακολουθεί να ακούεται μέχρι σήμερα¹.

Βλέπε κείμενο «Κύπρος - Μ. Ασία - Αιγαίο» Διάφορα κείμενα / ιστοσελίδα

Πηγές: Θεόδουλος Καλλίνικος και αρκετά άλλα ακούσματα.

1. Η ηχογράφιση είναι από κανονικό γλέντι στις 10 του Σεπτεμβρίου 2002.

5. Ναννοόρισμα - Α

Αγιά Μαρίνα τζαι τζυρά
που ποτζοιμίξεις τα μωρά.
Ποτζοίμισ' το μωρούδιν μου
τζαι το μιστικουρούδιν μου.

Έπαρ' το πέρα γύρισ' το
τζαι πάλε στράφου φέρ' μου το.
γιατ' εν μωρόν τζαι θέλω το.

Έπαρ' το πέρα των περών
τζει πο' σιει καθαρόν νερόν.
Να πλύννει τα ρουχούθκια του
τζαι τα πουκαμισούθκια του.

Να κάμει νάνι, νάνι του
τζ' έσει δουλειές η μάνα του.

Πηγή: Ευδοκία Κωνσταντίνου.

6. Φωνή Παφίτιτζη - Β

Αιι... μαυρομματού, μαυροβρυ(δ)ού
ωχ!.. Τζ' ότι φορήσεις παν' σου
τζ' έκαμες με τζ' επέλλανα
ω! Που τα καμώματα σου.
Ω! Τζ' έλα ποτζεί πον' η βραχτή
ω! Μεν κάμνεις γοιον την άπραχτην.

Αιι... μαυρομματού της γειτονιάς
ωχ! Ψήλα την σιάρπαν πάνω
να δω τον άσπρον σου λαιμόν.
ω! Τζ' ας γύρω να πεθάνω.
Ω! Τζ' έλα να πάμεν πάπια μου
ω! Τζ' ώσπου θωρούν τα μμάθκια μου.

Την παραλλαγή αυτή της «Παφίτιτζης Φωνής» ηχογράφησα τον Μάρτη του 1993 στη Χλώρακα από το Νικόλα Αντωνίου - Βκιολάρη.

Πηγή: Νικόλας Αντωνίου - Βκιολάρης

7. Το τραούδι του Γιαννάτζη

Πάνω στην τζεφαλήν τ'ατού
εβλάστησεν το κλήμαν.
Κάμνει σταφύλιν βέρικον
τζαι το κρασίν μουσκάτον.
Πίνουν μανάες τζαι μεθκιούν
τζαι θκιούν τζαι στα παιθκιά τους
μα μια μάνα κατζή μάνα
πίνει τζαι καταρκέται
τον γιον της τον Γιαννάτζην της
το φως των αμμαθκιών της.
«Τίμαζε μάνα τίμαζε
τζ' εγιώνι εν να φύω.
Νάρτει τ' Αη Γιωρκού μέρα
στην εκκλησιάν να πάεις
να δεις τους νιους να δεις τες νιες
να (δ)εις τα παλληκάρκα

να δεις τον σκάμμον μ' όφτζαιρον
τζαι το στασίν μου μαύρον
τζαι να λουθείς τα κλάματα.
Τον γιον μου που εν να βρω;
Τον γιον μου τον Γιαννάτζη μου».
Τζ' ήρτεν τ'Αη Γιωρκού μέρα
στην εκκλησιάν πααίννει
θωρεί τους νιους θωρεί τες νιες
θωρεί τα παλληκάρκα
θωρεί τον σκάμμον τ' όφτζαιρον
τζαι το στασίν του μαύρον
τζαι λούννεται τα κλάματα.
Τον γιον μου που εν να βρω;
Τον γιον μου τον Γιαννάτζην μου.

Το άκουσα για πρώτη φορά από το ραδιόφωνο του Ρ.Ι.Κ. γύρω στο 1987 από το Γιάννη Ζαβρό και το συγκράτησα σε πολύ μεγάλο βαθμό. Το άκουσα ξανά μετά από πέντε περίπου χρόνια από τον ίδιο, ζωντανά αυτή την φορά. Μεταδόθηκε με τη γνωστή μέθοδο¹ στη μουσική μας παρέα και από τότε παρουσιάζεται σε διάφορες εμφανίσεις. Στις προσπάθειες για διασταύρωση της πηγής άκουσα την ερμηνεία του Θ. Καλλίνικου η οποία έχει κάποια ελαφρά παραλλαγή. Στοιχεία της παραλλαγής αυτής έχουν αυθόρμητα επηρεάσει την παρούσα ερμηνεία. Η πρώτη ηχογράφηση που άκουσα περιοριζόταν σε μερικούς στίχους της αρχής και επειδή το τραγούδι έχει την μορφή μιας ιστορίας φαινόταν ότι ήταν ατέλειωτο. Έψαξα λοιπόν σε γραπτές πηγές και βρήκα ολόκληρο το τραγούδι σε διάφορες παραλλαγές στο στίχο: (Κυπριακά Δημοτικά τραγούδια - Νέαρχου Κληρίδη - «Το Τραούδι του Γιαννάτζη», Κυπριακοί Ρυθμοί και Μελωδίες - Σώζου Τομπόλη - «Ο Γιαννάτζης», Κυπριακή Λαϊκή Μούσα - Θ. Καλλίνικου - «Η Πελλομάννα»). Λόγω του ότι το τραγούδι είναι μακροσκελές, επέλεξα κάποιους στίχους που ανταποκρίνονται στο βασικό κορμό και των τριών παραλλαγών και που δίνουν μια ολοκληρωμένη ιστορία και έδωσα στο τραγούδι την παρούσα μορφή.

Πηγές: Γιάννης Ζαβρός και Θεόδουλος Καλλίνικος.

1. Βλέπε κείμενο. «Δημοτική Μουσική της Κύπρου - Διάδοση, Διάδοση, Επανεπίταξη.» **Διάφορα κείμενα / ιστοσελίδα**

8. Σόλο Λαούτο

Εντοπίζοντας από την αρχή της συνεργασίας μας με τον Παναγιώτη την αγάπη του για το λαούτο και τις ικανότητές του στο σόλο παίξιμο και τον αυτοσχεδιασμό, τον ενθάρρυνα να δουλέψει πάνω σε αυτά. Του τραγούδησα μερικές φορές ένα μοιρολόι και τον άφησα από 'κει και πέρα να το αναπτύξει αυτοσχεδιάζοντας. Όταν είχε πια ωριμάσει το κομμάτι πήρε τη θέση του στην έκδοσή

9. Τσιάκκαρα - Μάκκαρα

Τ' αγαπημένα φαίνονται
τσιάκκαρα-μάκκαρα φώσκερε¹
που την παρπατησιάν τους.
Άιντε πουλλί μου τζ' έρκουμαι.
Τζ' απού το σουσμαν των σιερκών
τσιάκκαρα-μάκκαρα φώσκερε
τζ' απου το λύσιμαν τους.
Άιντε πουλλί μου τζ' έρκουμαι.
Τζ'αι χάιντε πουλλί μου τζ' έρκουμαι
τζ' αγκάλια γκάλια ππέφτουμεν.

Μελαχρινήν αγάπησα
με δκυό γλυτζιά μματουθκια.
Πόσει στο μάουλον ελιάν
τζαι κότσινα σειλούθκια.

Τζ' άν αρρωστήσω τζ' εν έρτεις
κόρη πουπανωθκιόν μου.
Πέρκι ξεβεί το μνήμα σου
πριχού που το δικό μου.

Για τη «Φωνή» αυτή γράφει ο Θεόδουλος Καλλίνικος: - Η φωνή αυτή χρονολογείται από το 1840 και πιο κάτω. Όταν περιόδεα στον Δαυλόν, κατά το 1936 ένας γέρον, μου είπε, ότι στην εποχήν του, δηλαδή πρίν περίπου 60 έτη, τραγουδούσαν μιαν φωνήν Τσιάκκαρα Μάκκαρα. Μού την ετραγουδήσεν αλλά όπως μού ομολόγησεν ο ίδιος δεν την ενθυμείτο καλά. Αφού επήρα την σχετική πληροφορίαν, έκτοτε όπου επήγαινα εζητούσα από τους γεροντότερους αν την ήξευραν, αλλά η απάντησις ήτο στερεότυπος. «εξεχάσαμεν την, εν πολλά παλιά φωνή». Μετά πάροδον τεσσάρων ετών και όλως τυχαίως όταν εκαθήσαμεν εις το γλέντιν εις κάποιον βάπτισμα στην Κάτω Ζώδια, ένας επρότεινεν. « Να πα να φέρουμεν τον γέρον να μάς τραουήση το τραούιν του.» Μετά ολίγον και αφού τού εδόθη η σχετική κρασιά άρχισεν παθητικώτατα να τραγουδεί το «Τσιάκκαρα Μάκκαρα». Δεν περιγράφεται η χαρά μου την στιγμήν εκείνην. Προτού ακόμη ο γέρον τελειώσει την μελωδίαν του, το είχα γράψει κιόλας στην βυζαντινή μουσική και εις το τέλος το ετραγούδησα μαζί του αφού πρώτον τον έβαλα εις την αγκάλην μου και απ' εκεί ακολούθησεν τρικουβερτο γλέντι. Πουθενά αλλού δεν τραγουδείται και ίσως να εχάννεντο εις τον τάφον μαζί με τον γέροντα, ως εχάθησαν τόσα άλλα, αν δεν συνέβαινον τα άνωθεν αναφερόμενα.

Πηγή: Θεόδουλος Καλλίνικος και Γεώργιος Αβέρωφ.

1. Η φράση «Τσιάκκαρα-Μάκκαρα φώσκερε» φαίνεται να ανήκει στη κατηγορία των «κατσουβέλικων» που αναφέρονται στο σχόλιο για την «Τηλλυρκώσισα».

10. Η μουζουρού - (Η παπαθικιά)

Έλα να πάμεν μουζουρού. Τζει!
 Τζει στα βουνά τ' Ακάμα
 που δύνν' ο ήλιος γλήρορα,
 μάνα μου!
 Να πέσουμεν αντάμα.

Τζ' α! Παπαθικιά Χι!
 Τζ' α! Παπαθικιά Χου!
 Τζ' α! Παπαθικιά του Χι! Χι! Χι!
 Του Χου! Χου! Χου!
 Του Χα! Χα! Χα!
 Τζ' α! Μάνα μου.

Π' αγγρίστην αναστέναξα. Τζει!
 Είσην καρτζίν μου ράστιν
 εφτά χωρκά κατά σειράν
 τζ' έπιασην τα η βράστη!

Αγιά Χρυσορογιατίσσα. Τζει!
 Που 'σαι καρτζίν της Φύτης
 να γλέπεις την μουζούραν μου
 που πέφτει μανισή της.

Νάτουν που να 'χα σήμερα. Τζει!
 Μάλι μου την Αθήναν
 έδκιουν της την για να μου θικιά
 έναν φιλίν τον μήναν.

Ο Θεόδουλος Καλλίνικος κατέγραψε το τραγούδι το 1949 από το Γεώργιο Βορκά από τα Λεύκαρα ο οποίος τότε ήταν 61 χρονών. Σε σημείωσή του στο βιβλίο «Κυπριακή Λαϊκή Μούσα», γράφει:

«Το Τραγούδι αυτό είναι πανάρχαιον, ως με διαβεβαίωσαν ο εκτελεστής του. Όταν επρόκειτο να το τραγουδήσουν, εδιέτασαν τον βιολιστήν «παιξε μας την παπαθικιάν» και τότε όλοι οι συνδαιτημόνες το τραγουδούσαν μαζί και μάλιστα την φράσην χι ή χου την επρόφεραν με δύναμιν κτυπώντες συνάμα τα χέρια των».

Η αντικατάσταση της λέξης «παπαθικιά» με τη λέξη «μουζουρού» στην ηχογράφιση δεν έγινε ούτε από συντηρητισμό ούτε από αυτολογοκρισία. Αυτός ή αυτοί που τραγουδούσαν το τραγούδι στο παρελθόν γνώριζαν το κοινό που τους άκουε, συνεπώς είχαν την δυνατότητα να επιλέξουν πότε, ενώπιον ποιου κοινού και κάτω από ποιες συνθήκες θα το τραγουδούσαν. Με τη δισκογράφιση, όμως, δεν έχουμε αυτή την επιλογή. Το τραγούδι μεταδίδεται στον αέρα και μπορεί να ακουστεί παντού και από οποιονδήποτε. Συνεπώς κρίνω ότι η αλλαγή αυτή ήταν αναγκαία.

Πηγή: Θεόδουλος Καλλίνικος.

11. Ο Πετράκκουρος

Να πιάσω τον σσιεπέττον μου
να κάτσω πα' στην βίτσαν.
Ου! Που να λαόννεται
που με θωρεί τζαι χώννεται.
Να παίζω τον Πετράκκουρον
πο' κλεψεν την Μαρίτσαν.
Ου! Που να την δω πελλήν
τζαι να γυρίζει την αυλήν.

Σαν την κουφήν την άνεδρην
τον μήναν που φουλιέφκει.
Ούχχου τζ' ούχχου μάνα μου
ψιντρή μου μαντζουράνα μου.
Το ίδιον εν πο' παθα
π' αγγρίστιν τζ' εν κοντεύκει.
Ού! Που να λαόννεται που με
θωρεί τζαι χώννεται.

Τζ' εδάκκασεν με μια κουφή
τζ' εψόφησεν της ωρας.
Ούχχου τζ' ούχχου μάνα μου
ψιντρή μου μαντζουράνα μου.
Γιατ' είχα πάνω μου σεφτάν
για μιαν μιτσιάν της Χώρας.
Ου! Που να λαόννεται
που με θωρεί τζαι χώννεται.

Πκοιός βάλλει μεσ' στο στόμαν του
το κάρβουνον αμ' άφτει.
Ούχχου τζ' ούχχου μάνα μου
ψιντρή μου μαντζουράνα μου.
Μα 'γιώνι που 'μαι του σεφτά
τρώω το τζ' 'εν με βλάφτει.
Ού! Που να λαόννεται
που με θωρεί τζαι χώννεται.

Ερωτικό τραγουδι με εύθυμη διάθεση. Πριν έξι περίπου χρόνια στα παρασκήνια κάποιας εκδήλωσης στην Πάφο, άκουσα τον βκιολάρη ενός τοπικού χορευτικού συγκροτήματος να παίζει και να τραγουδά σιγανά, κάποιον τραγουδι που μου κίνησε το ενδιαφέρον. Μόλις πρόλαβα να ρωτήσω το όνομά του και συγκράτησα μόνο το μικρό. Νεόφυτο τον λένε. Μέχρι να τον ρωτήσω για το τραγουδι και να του ζητήσω να το ξαναπαίξει ήρθε η ώρα για να βγούμε στην σκηνή. Έτσι χαθήκαμε και ανέμενα την επόμενη ευκαιρία που θα τον συναντούσα. Πρόσφατα διαπίστωσα ότι πρόκειται για τον Νεόφυτο Κωνσταντίνου από την Λετύμπου. Μετά από λίγο καιρό, και πάλι τυχαία, ακούοντας μια παλιά ηχογράφηση του Θ. Καλλίνικου εντόπισα το τραγουδι που είχα ακούσει από τον Νεόφυτο, παρόλο που το θυμόμουν πολύ αμυδρά. Μου άρεσε τόσο πολύ που στην επόμενη πρόβα το τραγουδήσα στους μουσικούς της παρέας, το ολοκληρώσαμε και από τότε το παίζουμε σχεδόν σε κάθε μας εμφάνιση.

Πηγή: Νεόφυτος Κωνσταντίνου, Θεόδουλος Καλλίνικος.

12. Φωνή Λυσιώτισσα

Ω! Πιάσε δκυό μαυροβύζακους
τζαι βάρτους να χογλάσουν.
Ω! Τζ' άμαν ψυθούν τζαι λύσουσιν
εννά με 'ποχωρίσουσιν
γρουσή μου που κοντά σου.

Ω! πον να χτυπά στεφάνωμαν
για σέναν η καμπάνα
Ω! τζ' εννά 'μαι μεσ' στο ιερόν
να κλαίω όπως το μωρόν
πον το βυζάνν' η μάνα.

Ω! τζ' εν να ξεβώ πα' στα βουνά
σαν ασκητής ν' αγιάσω
Ω! να τρώω μούττες των δεντρών
τα πλάσματα να μεν θωρώ
πέρκιμον σε ξηάσω.

Ω! τζ' άρρωστος ήμουν τζ' έπεφτα
που μασαιρκάν του χάρου
Ω! τζ' ήρτεν τζ' εμέν' το ταίριν μου
τζ' έντζισεν πά' στο σέριν μου
μιαν ώραν που 'λαχτάρουν
τζ' εφώναξεν να σηκωστώ
τζ' έκαμεν όπως τον Γριστόν
πόκαμεν του Λαζάρου.

Ο Κωστής Κωστέας, γνωστός δημιουργός και πνεύμονας του ΣΥ.ΚΑ.ΛΥ, μου έχει πεί τα εξής για την «Φωνή» αυτή: Η Λυσιώτισσα είναι ένα μείγμα της Αυκορίτισσας και της Παραλιμνίτισσας. Ο Χριστοφής Τζιρτσιηπίης – γνωστός τραγουδιστής του ΣΥ.ΚΑ..ΛΥ - άκουσε την «Φωνή» αυτή, από τον επίσης Λυσιώτη, Μένοικο του Καγκάρη. Την τραγούδησε κατ' επανάληψη κάνοντας την δική του παραλλαγή την έβγαλε στην επιφάνεια και την έκανε ευρέως γνωστή.

Βιολί παίζει ο Δημήτρης Κατσαρής (Πιτρακκής) – παλιός βιολάρης από την Λύση.

Πηγή: Χριστοφής Τζιρτσιηπίης.

13. Φωνή Μαρινιωτού

Πο' ούλλα τα μυριστικά
το κιούλιν αγαπώ το.
Γιατ' είχα κιούλιν τζ'έχασα
τζαι πάλε πεθυμώ το.
Ω! Τζ' έλα να πάμεν τζει που λες,
που κάμνουν τα πουλιά φουλιές.

Τα νέφη πα' στον ουρανό,
μα 'ντα 'χουν τζαι βουρούσιν
Κάπου 'δαν την αγάπην μου
τζ' έρκουνται να μου πούσιν.
Ω! Κόρη που πας στην Λεμεσό
έναν φιλίν τζ' έναν γρουσό.

Τζ' η μέρα η σημερινή
μαύρος καγιάς μο' φάνην,
πον είδα την αγάπην μου
πούποτε ν' ανεφάνει.

Ω! Για όνομαν, για όνομαν
εψές είδα την όρομαν.

Βάλε να με σκοτώσουσιν
σαν ρέσσω το στενό σου.
Να ποσπαστείς εσου που μεν
τζ' εγίω που τον καμόν σου.
Ω! Παρά να ζω μεσ' στον καμόν
κάλιον τον Άδην να θκιαβώ.

Μετά από τα εγκαίνια κάποιας έκθεσης, γύρω στα 1994 βρεθήκαμε σε μια ταβέρνα μια μεγάλη παρέα. Αφού άναψε το κέφι τραγουδήσαμε. Κάποια κοπέλα από την παρέα, η Μαρία Εμμανουήλ, μου είπε πως ο παππούς της τραγουδούσε μια φωνή που είναι άγνωστη, τη «Μαρινιωτού». Κανονίσαμε και τον επισκέφτηκα πολύ σύντομα στον Κοτσιάτη όπου έμενε μετά την τουρκική εισβολή. Πρόκειται για τον Τζιαννή Πουλλά, από τη Αγία Μαρίνα της Σκυλλούρας. Μου τραγούδησε και ηχογράφησε αυτή τη «Φωνή». Αφού την έμαθα, και ομολογώ πως με δυσκόλεψε, την ηχογράφησα με συνοδεία ταμπουρά αφού ο ίδιος μου είχε πεί ότι όταν ήταν στην Αγ. Μαρίνα την έπαιζε στον ταμπουρά. Τον επισκέφτηκα μετά, του έβαλα την ηχογράφηση, την άκουσε και την ενέκρινε με ένα πλατύ χαμόγελο. Μετά από λίγους μήνες ο Τζιαννής μας άφησε χρόνια.

Πηγή: Τζιαννής Πουλλής

14. Φωνή των σασιών (Ασερόμπασιαν)

Ω! Ασερομπαζώ τζ' έρχουμαι
αβκήν στον μαχαλλά σου.
Ω! Να δω τα μαύρα μμάθκια σου
ν' ακούσω την λαλιάν σου.

Ω! Ξύπνα θκιαμαντοπούλλα μου
τζ' ήρτα στην γειτονιάν σου.
Ω! Να δω 'ντα 'ν να μου κάμουσιν
τα γειτονόπουλλά σου.

Ω! Τζ' εψές ήμουν στ' αλώνιν σου
τζ' ετάνουν του τζουρού σου.

Ω! Μα 'σούνι εν εφάνηκες
γλυτζιά μου τζαι που ήσουν.

Ω! Τζ' έχω κοντά σου μιαν ριτζιάν
τζαι θέλω να περάσει.
Ω! Ν' αφήσεις το κορμάτζιν μου
στ' αγκάλια σου να πνάσει.

Ω! Τζ' έτην Οπλιάν π' ανέφανεν
με τ'άστρα της τα έξι.
Ω! Τζ' όποιος αγάτην εν έσει
ας έρτει να θκιαλέξει.

Η «Φωνή» αυτή καταγράφηκε από τον Θ. Καλλίνικο στη Ζώδια.
Η δουλειά τ' ασερομπασιάνου δηλαδή η μεταφορά του ασέρου από το αλώνιν στο ασερονάριν, εγίνετον νύκταν που είσεν νοθκιάν τζαι που δεν εφύσαν αέρας. Εμαζεύονταν αρκετοί για να βοηθήσουν και ήταν χρυσή ευκαιρία για τους σκαπούλλους να περάσουν που το στενόν της αγαπημένης τους, με τα γαούρκα φορτωμένα, τραγουδώντας ερωτικά δίστιχα σε αυτή την μελωδία.

Οι Παναγιώτης και Αντρέας Μασούρας από τη Κάτω Ζώδια που μου τραγούδησαν αυτή την «Φωνήν», πρόσθεσαν ότι κυρίως τραγουδούσε αυτός που εβρίσκετον πάνω στο δώμαν τζαι έγυρνεν το άσερον που την ασερότρυπαν, κατά την διάρκεια της αναμονής μέχρι το επόμενο φορτίο. Μάλιστα ο Παναγιώτης πρόσθεσε: «Θυμούμαι μιαν νύκταν που ασερομπαζάν στην γειτονιάν μου, τον Πετρήν του Χατζηλοϊζιά άλλως Κλασιάν, που τραγουδούσε και συγκράτησα το εξής δίστιχο:

*'Ετην Οπλιάν π' ανέφανεν.
με τ' άστρα της τα έξι.
Τζ' όποιος αγάτην εν έσει
ας έρτει να θκιαλέξει».*

**Πηγές: Θεόδουλος Καλλίνικος, Παναγιώτης και Αντρέας Μασούρας -
Κάτω Ζώδια.**

15. Η Ροδαφνούσα

Κάτω στους πέντε ποταμούς κάτω στες πέντε βρύσες
 έσει τρεις κόρες όμορφες τρεις καμαροφρυδούσες.
 Την μιαν λαλούν την Αδορούν, την άλλην Αδορούσαν
 την τρίτην την καλλύττερην λαλούν την Ροδαφνούσαν.
 Τον μήναν που 'γεννήθηκεν ούλλα τα δέντρ' αθθούσαν
 εππέφταν τ' άθθη πάνω της τζ' εμυρωθκιοκοπούσαν.
 Ροδόσταμμαν η Αδορού, γλυκόν η Αδορούσα
 μα το φιλίν του βασιλιά εν για την Ροδαφνούσαν.
 «Κάπου 'ν που 'στράφτει τζαι βροντά, κάπου χαλάζιν ρίφκει
 κάπου ο Θεός εθέλησεν μιαν χώραν ν' αναίρει».
 «Μήδ' εν που 'στράφτει με βροντά, μηδέ χαλάζιν ρίφκει
 η ρήαινα τες σκλάβες της ξαννοίει να της πούσιν».
 Χαπάρκα τζαι μηνύματα της Ροδαφνούς να πάει.
 «Άνου να πάμεν Ροδαφνού τζ' η ρήαινα σε θέλει.»
 «Ίντα με θέλ' η ρήαινα τζ' ίνταν το μήνυμάν της;
 Αν ένι για το ζύμωμαν να πάρω τες σανίδες
 τζ' αν εν για το μαίρεμαν να πάρω τες κουτάλες
 ειδέ τζ' αν ένι για χορόν, να πκιάσω τα μαντήλια».
 «Άνου να πάμεν Ροδαφνού τζ' ότι τζ' αν θέλεις πκιάε».
 Έμπην έσσω τζ' εφόρησεν ρούχα της φορεσιάς της
 μήτε κοντά μήτε μακρυνά, όσον της ελιτζιάς της.
 Αππέσσω βάλλει πλουμιστά, αππέξω γρουσαφένα
 τέλεια που πάνω έβαλεν τα μαρκαριταρένα
 'ποδά κομμάτιν λασμαρίν να μεν την πιάσ' ο ήλιος
 'πο τζει μήλον στο σέριν της τζαι παίζει το τζαι πάει.
 Πκιάννει το τζείνον το στρατίν, τζείνον το μονοπάτιν
 το μονοπάτιν βκάλλει την στης ρήαινας τον πύρκον.
 Στέκεται δκιαλοΐζεται: Πώς να την σαιρετίσει;
 «Τζαι να της πω μουσκοκαρκιά... μουσκοκαρκιά 'σει κόγγλους.
 Τζαι να της πω τρανταφυλιά... τρανταφυλιά 'σει αγκάθκια.
 Άτ' ας την σαιρετίσουμεν, σαν πρέπει, σαν αξίζει».
 Εξέβην το 'ναν το σκαλίν τζ' εσουστήν τζ' ελυίστην
 εξέβην τ' άλλον το σκαλίν τζ' εψιντροκανατζίστην.
 «Ωρα καλή βασιλίσσα τζαι ρή(γ)α θυ(γ)ατέρα
 που λάμπεις πα' στον θρόνον σου σαν άσπρη περιστέρα.»

Τζαι πολοάτ' η ρήαινα μ' ένα στόμαν γεμάτον:
 «Είδα σε τζ' εспаγιάστηκα τζ' εκούμπησα στον τοίχον
 τζ' έχασα τζαι τα λόγια μου που 'σεν να σου συντύχω.
 Εγώ 'δα σ' εспаγιάστηκα τζ' ο ρήας πώς να μείνει!
 Έλα να πάμεν Ροδαφνού τζ' αφταίννει το καμίνιν».
 «Δώσ' μου δκυό ώρες 'πομονήν τζαι δκυό καρτεροσύνην
 να βάλω μιαν φωνήν μιτσιάν τζαι μιαν φωνήν μιάλην
 πέрки μ' ακούσ' ο βασιλιάς τζ' έρτει να με ποσπάσει».
 « Τζαι βάλε μιάν τζαι βάλε δκυό τζαι βάλε όσες θέλεις
 ο βασιλιάς εν μακριά νά 'ρτει να σε ποσπάσει».
 Πάνω στο φαν πάνω στο πκειίν, ο βασιλιάς ακούει.
 «Μουλλώστε ούλλα τα βκιολιά τζαι ούλλα τα λαούτα
 τούτ' η φωνή που 'ξέβηκεν, εν της Αροδαφνούσας.
 Σκλάβοι φέρτε τον μαύρον μου τον πετροκαταλύτην
 που καταλνει τα σίερα τζαι πίννει τον Αφρίτην».
 Τζ' ώσπου να πεί «έσετε γειάν» έκοψεν σιλια μιλια
 τζ' ώσπου να πούσιν «στο καλόν», έκοψεν άλλα σιλια
 τζαι με τα νέφη παρπατά τζαι με τον ήλιον τρέσει
 στην τρίτην την φτερνιστηρκάν στον πύρκον κατεβαίννει.
 «Ελ' άνοιξε μου ρήαινα τζ' έχω μιάλην βίαν».
 «Έπαρ' μου λλήν 'πομονήν, όσον πολλύν μιαν ώραν».
Κλωτσιάν της πόρτας έδωκεν μπαίνν' έσσω καβαλλάρης.
 Τζαι βρίσκει την Αροδαφνούν στο γαίμαν τυλιμένην
 τζαι βλέπει τζαι την ρήαιναν στα πεύτζια καθισμένην.
 Αρπάσσει την Αροδαφνούν στα πεύτζια την καθίσκει
 τζ' αρπάσσει τζαι την ρήαιναν στο γαίμαν την τυλίει.
 Την Ροδαφνούν εθάψαν την παπάδες τζαι 'γουμένοι
 την ρήαιναν εφάαν την δκυό σύλλοι πεινασμένοι.

Τραγοΐδι μεσαιωνικό, βασισμένο σε ιστορικά γεγονότα. Σύμφωνα με τον Λεόντιο Μαχαιρά, ο Φράγκος ρήγας της Κύπρου, Πέτρος Α', ερωτεύτηκε παράφορα την αρχόντισσα Τζουάνα Λ' Αλεμά, χήρα του διοικητή της Χούλου της Πάφου και την άφησε έγκυο. Κατά την απουσία του Βασιλιά στη Γαλλία, η ρήγαινα Ελεονώρα κάλεσε και έφεραν στο παλάτι την αρχόντισσα Τζοάνα. Της έκανε φρικτά βασανιστήρια για να ρίξει το βρέφος, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Το βρέφος γεννήθηκε, αλλά κανείς δεν έμαθε ποτέ για την τύχη του. Η δε Τζοάνα κλειστήκε για αρκετό καιρό στην φυλακή από τη ρήγαινα. Όταν ο ρήγας έμαθε τα συμβάντα έστειλε στη ρήγαινα πολύ αυστηρό μήνυμα από τη Γαλλία ότι θα πληρώσει πολύ ακριβά τα όσα είχε κάνει στην Τζοάνα. Τότε η ρήγαινα την έβγαλε από τη φυλακή και την εξανάγκασε να κλειστεί σε μοναστήρι.

Ο λαός όμως έβαλε στη θέση της αρχόντισσας μια φτωχή πανέμορφη χωριατοπούλα, τη Ροδαφνούσα και με την πλούσια φαντασία του έδωσε διάφορες τροπές στην ιστορία σε πολλές παραλλαγές. Κράτησε όμως και αρκετά ιστορικά στοιχεία αναλλοίωτα.

Το τραγούδι είναι μακροσκελές. Τέτοια μακροσκελή αφηγηματικά τραγούδια υπάρχουν πάρα πολλά στη δημοτική μουσική της Κύπρου

τα οποία σε παλαιότερες εποχές είχαν τους χώρους στους οποίους λειτουργούσαν θαυμάσια. Τέτοιοι χώροι ήταν: Οι ατέλειωτες ώρες δουλειάς στα χωράφια, στο αλώνι, το ξεφλούδισμα του παμπατζιού τα βράδια στο σπίτι, οι ατέλειωτες χειμωνιάτικες νύχτες μπροστά στο τζάκι χωρίς τηλεόραση και ραδιόφωνο. Σήμερα οι χώροι αυτοί έπαψαν πια να λειτουργούν και δυστυχώς πήραν μαζί τους και τα τραγούδια τους. Ένα από αυτά τα τραγούδια είναι και η Ροδαφνούσα που ήταν πολύ δημοφιλές σε παλαιότερες εποχές.

Με σκοπό λοιπόν την επανένταξή του στο πεδίο ακρόασης των σημερινών Κυπρίων, έκανα (πριν 8 περίπου χρόνια) μια αποσπασματική περίληψη παίρνοντας στοιχεία από δύο παραλλαγές. Η πρώτη είναι παρμένη από την έκδοση του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών «Κυπριακά Δημώδη Άσματα» σε επεξεργασία του Κώστα Μόντη και η δεύτερη από την συλλογή του Σώζου Τομπόλης. Έχει επίσης γίνει ένα πάντρεμα δύο διαφορετικών μελωδιών και απαγγελίας, ανάλογα με το περιεχόμενο και το ύφος των στίχων.

Η μέθοδος αυτή της εναλλαγής των μελωδιών και η χρήση απαγγελίας εφαρμόζετο συχνά από τους ποιητάρηδες και τους ερμηνευτές μακροσκελών αφηγηματικών τραγουδιών και είχε σκοπό να τονίζει και να χρωματίζει το περιεχόμενο των στίχων, αλλά και να κρατά αμείωτο το ενδιαφέρον των ακροατών. Η Ροδαφνούσα με τη μορφή αυτή, έχει δοκιμαστεί σε πάρα πολλές συναυλίες προτού ηχογραφηθεί.

**Πηγές: Παλιά ακούσματα από το κατεχόμενο χωριό μου,
Γεώργιος Αβέρωφ, Σώζος Τομπόλης.**

16. Σόλο πιθκιαύλιν

Ο αυτοσχεδιασμός αυτός του Χαράλαμπου Δημοσθένους πάνω σε διάφορες παραδοσιακές μελωδίες της Κύπρου, ηχογραφήθηκε το 1991 για τις ανάγκες της θεατρικής παράστασης του έργου «Οι Αχαρνείς» - του Αριστοφάνη το οποίο ανεβάστηκε από το Σατυρικό Θέατρο. Την επιμέλεια της ηχογράφησης είχε ο Σωτήρης Καραγιώργης ο οποίος είχε γράψει τη μουσική της παράστασης.

Ευχαριστώ θερμά το «Σατυρικό Θέατρο» για την ευγενική παραχώρηση της ηχογράφησης.

Στίχοι και σχόλια - Ψ.Δ 2

1. Φωνή Ποιητάρικη - Η λυερή τζ' ο χαρος

Που δύσην ως ανατολήν τζ' απόυ βορράν ως νότον
 τζ' απόυ τα πέρατα της γης τον κόσμον προσκαλώ τον.
 Δώστε μου λλήν ακρόασιν για να σας τραουδήσω
 τζ' ούλλους σας μιάλους τζαι μιτσούς εννά σας κλαμουρίσω.
 Μια λυερή μια όμορφη πάαινεν στο περβόλιν
 τζ' εσύναεν τραντάφυλλα τζ' έκαμινεν τα σερβόλιν.
 Ο χάρος την αντάμωσεν στο δρόμον τζαι της λέει:
 - Ωρα καλή σου λυερή τζαι κόρη παινεμένη.
 - Καλώς τον τζαι τον χάρονταν στον μαύρον καβαλλάρη
 που βρέθηκεν στην στράταν μου έννεν καλόν σημάιν.
 - Τράβα το κόρη λυερή τ' αππάριν να ποδρώσει
 στον λάκκον τράβα πότισ' το τζαι πρίχου να νυκτώσει.
 - Εν μ' έμαθεν η μάνα μου κτηνά να βαίλιζω
 την προίκαν μου μερόνυχτα έσει με τζαι πλουμίζω.
 - Έναν μαντήλιν κέντα μου στο στήθος μου ν' απλώσω
 τζαι πόσα κάμν' ο κόπος σου εγιώ να σε πκιερώσω.
 - Εν έχω χάροντα τζαιρόν μαντήλιν να κεντήσω
 η μάνα μου με καρτερά έσσω μου να γυρίσω.
 Τον πάτσον της τον έδωκεν πονεί την τζεφαλήν της
 τζ' η μάνα μεσ' στα κλάματα της κόρης της λαλεί της:
 - Κέντα του κόρη κέντα του πέρκιμον τζαι χορτάσει
 βάρτου την μαυροθάλασσαν με το караβοστάιν.
 Κέντα την γην με τα δεντρά, τον ουρανόν με τ' άστρη
 τους κάμπους τζαι τους ποταμούς τα όρη τζαι τα δάση.
 Τζαιρόν ο χάρος εν διά, στην μάναν του την παίρνει
 λαλεί της: - Μάνα μου καλή, μάνα μου παινεμένη,
 στρώννε τραπέζιν να δειπνά κρεββάτιν να τζοιμάται,
 η λυερή που σούφερα τζ' εμέναν ν' αττυμάται.
 - Γιέ μου, μεν παίρνεις όμορφες, γιέ μου τες νιές μεν παίρνεις
 μεν παίρνεις τα μιτσιά μωρά τζαι μάνες φαρμακώννεις.
 - Να μεν παίρνω τες όμορφες, τες νιες να τες λυπούμαι,
 να μεν παίρνω μιτσιά μωρά, χάροντας εν λουόμαι.

Οι ποιητάρηδες και η Ποιητάρικη Φωνή είναι παράδοση που κρατάει 3000 χρόνια, αφού παραπέμπει στους αοιδούς της εποχής του Ομήρου. Οι αοιδοί ήταν ταλαντούχα άτομα της εποχής του Ομήρου οι οποίοι είχαν για επάγγελμα να συντάσσουν μακροσκελή ποιήματα με τα οποία εξιστορούσαν ανδραγαθήματα ηρώων. Μπλέκοντας συχνά την πραγματικότητα με το μύθο και προσαρμόζοντας παλιές μελωδίες ή δικές τους τα τραγουδούσαν χωρίς τη συνοδεία οργάνου στις αυλές των ηγεμόνων μα και σε διάφορες συγκεντρώσεις παίρνοντας για αυτά την σχετική αμοιβή. Ο Όμηρος θεωρείται ο τελευταίος και μεγαλύτερος αοιδός.

Οι ποιητάρηδες ήταν (και είναι με θλίψη και νοσταλγία που χρησιμοποιώ τον αδρίστο γιατί δυστυχώς έχουν πια εκλείψει αφού ο τελευταίος, ο Αντρέας Μαρπούρας, αποδήμησε εις Κύριον πριν μερικά χρόνια) λαϊκοί ποιητές της Κύπρου οι οποίοι έγραφαν μακροσκελή ποιήματα εξιστορώντας θαύματα αγίων, άγριους φόνους και φοβερά δυστυχήματα, μεγάλους έρωτες με τραγική κατάληξη, τα οποία τύπωναν σε φυλλάδες, γυρνούσαν τα πανηγύρια, τα τραγουδούσαν και πουλούσαν τις φυλλάδες τους. Είναι λοιπόν ολοφάνερη η σχέση ανάμεσα στους κύπριους ποιητάρηδες και τους αοιδούς, αφού έχουν κοινά στοιχεία, όπως, α) την επίκληση της θεϊκής δύναμης στην αρχή για να δώσει την έμπνευση, β) τη θεματολογία, γ) το ποιητικό μέτρο, δ) τον χώρο και τον τρόπο δράσης.

Οι ποιητάρηδες λοιπόν έχουν δημιουργήσει την Ποιητάρικη Φωνή. Ανάλογα με το περιεχόμενο των στίχων χρησιμοποιούσαν και την ανάλογη μελωδία. Αν δηλαδή οι στίχοι μιλούσαν για ένα θλιβερό περιστατικό το τραγουδούσαν θρηνωδώς, αν επρόκειτο για καυιά, φόνο κ.λ.π. με το ανάλογο ύφος. Η εναλλαγή της μελωδίας γινόταν επίσης για να κρατούν το ενδιαφέρον του κοινού αμείωτο στα μακροσκελή τους ποιήματα. Έτσι δημιουργήθηκαν οι διάφορες παραλλαγές. Στην δημιουργία των παραλλαγών επιδρούσε επίσης πολύ το προσωπικό ύφος του κάθε ποιητάρη. Τέλος θέλω να προσθέσω ότι πολλοί λέγοντας ποιητάρης εννοούν κάποιον ποιητή υποδιέστερο. Αυτό είναι λάθος. Η κατάληξη <..άρης> δηλώνει απλά αυτόν που έχει ως επάγγελμα την ποίηση, όπως, σιαμισιάρης, σκαρπάρης, παγωτάρης κ.λ.π.

Το συγκεκριμένο τραγούδι είναι δημοτικό από τη συλλογή του Ν. Κληριδίη, το οποίο διασκεύασε σε μεγάλο βαθμό ούτως ώστε να ταιριάζει απόλυτα με την Ποιητάρικη Φωνή.

Πηγές: Αντρέας Μαρπούρας και Νέαρχος Κληριδίης.

2. Νεκάλημαν - (Μοιρολόι)

Ποσαιρετά τζαι ῥήννει γειαν
σαν το πουλλίν του Μάρτη
μεν καρτεράτε την Λενούν
πως εννά πα' τζαι νάρτει.

Έναν πουλλίν εμέρωσα
τζ' ετάιζα το μάννα.
Μά ῥφεν που τα σέρκα μου
τζ' έχασα το για πάντα.

*Έντα την θέλω την ζωήν
τωρά μουσκοκαρκιά μου;
Αφούτις εσκοτείνιασεν
για πάντα η καρκιά μου!*

Στην παρόδοσή μας, το μοιρολόι είναι αποκλειστικό προνόμιο των γυναικών. Ο άντρας είναι επιφορτισμένος με τον άχαρο ρόλο του δυνατού, του αλύγιστου. Στις δύσκολες ώρες του χαμού αγαπημένων προσώπων, πρέπει να στέκει όρθιος για να στηρίζει τις γυναίκες και τα παιδιά κι' ας σπαράζει μέσα του...

Τελείως απρογραμμάτιστα και αφού οι ηχογραφήσεις είχαν τελειώσει, πηγαίνοντας μια μέρα στο στούντιο για την τελική επεξεργασία των τραγουδιών, έχοντας κάποια συναισθηματική φόρπιση, αυθόρμητα άρχισα να τραγουδάω αυτό το μοιρολόι. Μάλιστα δε θυμόμουνα την τρίτη στροφή και έφτιαξα μιαν άλλη. Φτάνοντας είπα στον ηχολήπτη: «Αντρέα ετοίμασε σε παρακαλώ ένα μικρόφωνο. Θέλω να τραγουδήσω». Έτσι βγήκε αυτό το μοιρολόι .....

Πηγή: Θεόδουλος Καλλίνικος.

3. Αγάπησά την που καρκιάς

Αγάπησά την που καρκιάς αμμά 'ν τζαι χάρηκα την.
 Τον έναν γρόνον είχα την, τον άλλον έχασά την.
 Ω! Την καρκιάν μο' σεις καμένην τζαι με τυρρανείς!
 Ω! Λυπήθου με τζ' αρκίνα πκιόν να με πονείς!

Αγάπησά την που καρκιάς τζ' έπιννα τον καμόν της
 τζαι μέραν νύχταν έρεσσα κρυφά που το στενόν της.
 Ω! Έλ' αγάπαμε τζ' εσούνη μεν με τυρρανείς!
 Ω! Τζ' έλα δώσ' μου έναν φιλούνη, άγια να χαρείς!

Αγάπησά την που καρκιάς τζ' είχα το για καμάριν.
 Μα τζείνη περιπαίξει με που να την δω κουβάρην.
 Ω! Έλ' αγάπαμε τζ' εσούνη μεν με τυρρανείς!
 Ω! Τζ' έλα δώσ' μου έναν φιλούνη, άγια να χαρείς!

Αρχικά το τραγούδι ήταν αργό. Ο ρυθμός του όμως, που προσφέρεται για χορό, αλλά και οι τάσεις των τελευταίων χρόνων για γρήγορους ρυθμούς, συντέιναν στο να μετατραπεί σε γρήγορο τραγούδι που αρκετές φορές συνοδεύεται από χορό.

Βλέπε κείμενο. «Κύπρος - Μ. Ασία - Αιγαίο.» Διάφορα κείμενα / ιστοσελίδα

Σε αυτή την ηχογράφιση παρουσιάζεται στην αργή του μορφή.

Πηγές: Θεόδουλος Καλλίνικος, Γεώργιος Αβέρωφ.

4. Φωνή Τηλλυρκώτισσα

Έσει έναν άστρον τζ' έν μιτσύν
μεσ' στούς εφτά πλανήτες. Μαυρομμάτα μου!
Επκιάσαν με μεσ' στην καρκιάν.
τα λόγια που μου είπες. Γιαλλουρούδα μου!

Επήαν τζ' είπαν της πελλής
πως εν' να πάω πέρα. Μαυρομμάτα μου!
Τζ' εμάεψεν την θάλασσαν
τζ' εσήκωσεν αέραν. Γιαλλουρούδα μου!

Τζ' αντάν της είπουν έσε γειάν
εστέκετον τζ' εχώρεν. Μαυρομμάτα μου!
Πέντε μαντήλια 'μούσσεψεν
τζαι την σαγιάν πο' φόρεν. Γιαλλουρούδα μου!

Χαρακτηριστικό της «Φωνής» αυτής είναι η χρήση των «Κατσουβέλλικων». Τα «Κατσουβέλλικα» ήταν ένας τρόπος ομιλίας που χρησιμοποιούσαν πολύ σε κάποια περίοδο, πριν το 1900, κάποιες κοινωνικές ομάδες όταν ήθελαν να μην καταλαβαίνουν οι άλλοι τι λέγανε μεταξύ τους, είτε για παράνομες ενέργειες, είτε από το φόβο των Τούρκων. Είχαν λοιπόν κάποιο απλό κώδικα. Τα μιλούσαν όμως τόσο γρήγορα που ήταν αδύνατον να καταλάβει ένας που δεν ήταν εξασκημένος. Παρέμβαλλαν μεταξύ των συλλαβών τις συλλαβές **κα, κε, βουλέ, βερεβέ, βαραβά** κ.α. Για παράδειγμα όταν ήθελαν να πουν: «Έλα να πάμεν», έλεγαν: **Έκε λακα νακα πάκα μεκε**. Το φωνήεν των συλλαβών **κι, κα, κε, βερεβέ, βαραβά**, που παρεμβάλλονται, πρέπει να είναι το ίδιο με το φωνήεν της προηγούμενης συλλαβής. Έτσι η πρώτη στροφή της «Τηλλυρκώτισσας» μετατρέπεται ως εξής:

Έσει έ - **βερεβέ** - ναν ά - **βαραβά** - στρον τζ' έν - **βερεβέν** - μιτσύν,
μεσ' στούς - **βουρουβούς** - εφτά - **βαραβά** - πλανή - **βηρηβή** - τες.
Μα - **βαρά** - υρομμά - **βαρά** - τα μου!
Επκιά - **βαραβά** - σαν με - **βερεβέ** - μες την - **βηρηβήν** - καρκιάν.
τα λό - **βοροβό** - για που - **βουρουβού** - μου εί - **βειρειβεί** - πες.
Για - **βαρά** - λλουρού - **βουρού** - δα μου!

Αν διαβαστεί λοιπόν η στροφή παραλείποντας τις επιπρόσθετες συλλαβές (με τα έντονα γράμματα), τότε βγαίνει καθαρό το περιεχόμενο.

Πηγές: Θεόδουλος Καλλίνικος, Γεώργιος Αβέρωφ.

5. Ο κατιφές

Κατιφέ μου, κατιφέ μου
τζ' άσπρη μου τρανταφυλιά
εν σ' αλλάσω, να με παίρνουν,
να με κάμουν βασιλιάν.

*Είσ' εσου το φως του νήλιου
μυρωθκιά του γιασουμιού.
Έσεις των αντζέλων χάρες
τζαι την γλύκαν του μελιού.*

*Εν σου είπουν πέρτικά μου
μεν κάμνεις καμώματα*

Έρωτικό τραγούδι το οποίο είναι επίσης πολύ διαδεδομένο ανάμεσα στους Τουρκοκύπριους, με τον ίδιο τίτλο (Katife). Κατατάσσεται και αυτό στην κατηγορία: «Κύ-προς - Μ. Ασία - Αιγαίο»

Πηγή: Πιερής Πιερέτης.

6. Φωνή Ίσια – τρεις παραλλαγές

Ω! Τζ' εψές επήα έσσω της
τζ' ήβρα ρωμανισμένα.
Ω! Τζ' εστράφηκα ομπρός-πίσω
με δκυό σεϊλη καμένα.

Ω! Κλαμένη πα' στο μήμαν μου
νάρτεις πον να πεθάνω.
Ω! Πέρκι σε λυπηθεί η γη
τζαι βκάλει με πουπάνω.

Ω! Τζ' αν έχουν τ' άστρα μέτρημαν
τζ' οι μάλλες των βρουλλιών σου.
Ω! Έσεις τζ' εσουνί χορτασιάν
τζ' η γλύκα των φιλιών σου.

*τζει που ρέσσεις ταπισόν σου
προσκυνώ τα χώματα.*

Κλάψε, κλάψε στο στενόν σου
έκαμα 'ναν ποταμόν
τζ' εν ηβκαίννεις να μ'ανοίξεις
τζ' έκρουσα που τον καμόν.

Μέν τα κόφκεις τα μαλλιά σου
σαν τες χωρατίτισες.
Άηνηε τα να μακρύνουν
όπως τες παφίτισες.

Ω! Άμαν πεθάνω μεν βάψεις
με σάκκον με φουστάνιν.
Ω! Μόνον κόψε τον βρούλλο σου
τζαι βάρμου τον στεφάνιν.

Ω! Να κλώσω το μουστατζίν μου
τζ' έλα λεγνόν μου πάτα.
Ω! Τζ' αν δεν σε σώσει κόφκω το
τζαι κάμνω το σαλάταν.

Ω! Τζ' εφίλησα την τζ' έμεινε
δέκα λεπτά φυρμένη.
Ω! Τζ' ίντα ΄ξερα ο φουκκαράς
πως ήτουν πρώτη της βολά
τζ' εν ήτουν μαθημένη.

Η «Ίσια» είναι πολύ παλιά «Φωνή» με την οποία τραγουδιούνται τα διάφορα δίστιχα (τσιατιστά), κυρίως ερωτικά. Με βάση τη «Φωνή» αυτή δημιουργήθηκαν πολλές άλλες παραλλαγές στις διάφορες περιοχές. Ανάλογη δε με την περιοχή προέλευσης είναι και η ονομασία της κάθε παραλλαγής. Έχουμε εδώ τρεις παραλλαγές.

**Πηγές: Θεόδουλος Καλλίνικος (οι δύο πρώτες παραλλαγές),
Γεώργιος Αβέρωφ.**

8. Η Αντρονίκη

Εμάθετε τι 'γίνην σε μέρη ελληνικά
 'ντύθην η Αντρονίκη ρούχα 'βρωπαϊκά.
 Φορεί τα πατταλόνια τζαι πα' στον καβενέν
 του καβετζή προστάζει καβέν τζαι ναρκιλλέν.
 Τραβά τζ' έναν τραπέζιν τζαι μιαν μάτσαν χαρκιά
 τζ' αρκίνησεν να παίξει μ' έναν παλληκαράν.
 Δκυό φίλοι του αρφού της την αγρωνίσασιν
 πάσιν στον Ευαντζέλην τζαι του το είπασιν.
 Π' άκουσεν ο Βαντζέλης, πολλά θυμώθηκεν
 επήεν εις το σπίτιν καλά 'ρματώθηκεν.
 Πκιάννει εντύς την στράταν τζαι πα' στον καβενέν
 βρίσκει την Αντρονίκην φουμάρει ναρκιλλέν.
 - Κρίμαν σε Αντρονίκη την τέγνην πόπιασες
 ούλλην την γενεάν μας εσού αντρόπιασες.
 - Άφησ' με ρε Βαγγέλη να παίξω τα χαρκιά
 με τούντο παλληκάριν αφούς με αγαπά.
 Τραβά το λιβορβόριν την λιβορβόρησεν
 που το δεξίν βυζίν της η σφαίρα πέρασεν.
 Σύρνει τζαι το μασαίριν που μεσ' στην θήκην του
 τζ' έσφαξεν την αμέσως την Αντρονίκην του.
 Τζειαμαί που την εφκάλλαν απού τα σπίθκια της
 μιτσοί τζαι μιάλ' εκλαίαν τα μαύρα βρύθκια της.
 Ποτζεί που την ερέσσαν ούλλοι εκλαίασιν
 κρίμαν στην ομορκιάν της ούλλοι ελέασιν.
 Τζ' άμαν την επαιρνούσαν απού τα μαχαζιά
 μιτσοί τζαι μιάλ' εκλαίαν τα άσπρα της βυζιά.
 Τζ' αντάν την επαιρνούσαν απού τον καβενέν
 εσπάζαν τα φεντζάνια που πίνναν τον καβέν.
 τζ' όταν την κατεβάζαν μέσα στο μνήμαν της
 δκυό φίλοι του αρφού της είχαν το κρίμαν της.

Το αφηγηματικό αυτό τραγούδι, αναφέρεται σε μια πραγματική ιστορία που συνέβη στον ελλαδικό χώρο στα τέλη του 19ου ή στις αρχές του 20ου αιώνα. Ο τόπος μαρτυρείται από τις διάφορες παραλλαγές. Μία παραλλαγή λέει: «Εμάθετε τι 'γίνην στην Πόλης τα χωριά...», μια άλλη: «Εμάθετε τι 'γίνην στις Πάτρας τα χωριά...» και η παρούσα αναφέρεται αόριστα, «Εμάθετε τι 'γίνην σε μέρη ελληνικά...». Ο δε χρόνος, από τις αφηγήσεις πολλών ηλικιωμένων οι οποίοι το άκουσαν από τις μανάδες ή τις γιαγιάδες τους, τοποθετείται γύρω στο 1930 οι οποίες με τις σειρά τους το είχαν ακούσει από τους ποιητάρηδες της εποχής. Έχοντας λοιπόν υπ' όψιν το γεγονός ότι συνήθως οι ποιητάρηδες έκαναν τραγούδια συγκλονιστικά γεγονότα

της επικαιρότητας υποκαθιστώντας κατά κάποιο τρόπο τα μέσα ενημέρωσης που την εποχή εκείνη ήταν υποτυπώδη, καταλήγω στο συμπέρασμα ότι το γεγονός πρέπει να ήταν σχετικά πρόσφατο. Την υπόθεση αυτή ενισχύει και η ύπαρξη κατά την ίδια εποχή τραγουδιού με τον ίδιο τίτλο στην Μικρά Ασία το οποίο αφηγείται την ίδια ακριβώς ιστορία. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η μικρασιατική παραλλαγή δεν έχει την ίδια μελωδία με την κυπριακή, κάτι που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι πιθανόν στην Κύπρο να μην έφτασε το τραγούδι, αλλά η ιστορία την οποία όπως φαίνεται πήρε κάποιος άγνωστος ποιητής της εποχής και την έκανε τραγούδι. Το πιθανότερο όμως, είναι να έφτασε στην Κύπρο σε μορφή στίχου, σε κάποια φυλλάδα και να το μελοποίησε σε αυτό το αφηγηματικό ύφος κάποιος κύπριος ποιητής, προσαρμόζοντάς το με τη διάλεκτο και κάνοντας τις δικές του μετατροπές στον στίχο. Είναι πάντως γεγονός ότι στις αρχές του περασμένου αιώνα ήταν πολύ διαδεδομένο και δημοφιλές στην Κύπρο, διότι σχεδόν όλοι οι ηλικιωμένοι με τους οποίους συνομίλησα το θυμούνταν με συγκίνηση.

Πηγές: Το άκουσα για πρώτη φορά από τον Αντρέα Ματπούρα. Στη συνέχεια όμως το άκουσα από πολλούς ηλικιωμένους σε διάφορες παραλλαγές, κυρίως στο στίχο.

9. Ο δασονόμος

Ίντα τον θέλεις κόρη μου
εσού τον δασονόμον;
Να μπαίννει μεσ' τον καβενέν
με το βουρτζίν στον νώμον!

Ίντα τον θέλεις κόρη μου
εσού τον δασονόμον;
Τζ' εν παίρνεις έναν δάσκαλον
για έναν δικη(γ)όρον!

Ο δικη(γ)όρος μάνα μου
έσει τζαι φασαρίες.
Μέσα στα δικαστήρια
που παίρνει μαρτυρίες.

Τζαι του δασκάλου μάνα μου
εσάπην το βλαντζίν του.
Όπου τον κάθε ρόκολον!
εν' πα' στην τζεφαλήν του.

Τζ' ο δασονόμος κόρη μου
ήσυχος εν θα μείνει.
Εννά γυρίζει τα βουνά
τες πυρκαγιές να σβήννει
να γίνεται ολόμαυρος
γι' ανάμισι σελίνι.

Οι δασονόμοι μάνα μου
που το τριανταπέντε
πιάννουσιν κοσπεντάλιρα

Είναι ένα από τα πιο πρόσφατα δημοτικά τραγούδια που δημιουργήθηκαν στην Κύπρο, αν όχι το πιο πρόσφατο. Αυτό προκύπτει από διάφορα στοιχεία: Το επάγγελμα του δασονόμου, του δασκάλου και του δικηγόρου, με τη μορφή που περιγράφονται στους στίχους του τραγουδιού, άρχισαν να δημιουργούνται επί αγγλοκρατίας. Ο Γεώργιος Δημ. Χατζησάββας, τον οποίο ηχογράφησα τον Δεκέμβρη του 1997 στην Λαζαριά, αναφέρει: «Άκουσα το τραούδιν τούτον τον τζαιρόν που ήμουν νέος, πα' στα είκοσι μου, (γύρω στο 1940). Μάλιστα εγώ άκουσα το που ξενοχωρίτες. Για μέναν τότε το τραούδιν ήτουν νέον. Άμαν εδιασκεδάζαμεν ο καθένας τραούδαν το τραούδιν που του άρεσκεν. Ήμεναν το τραούδιν μου ήταν ο δασονόμος». Φαίνεται ότι το τραγούδι δημιουργήθηκε στα ορεινά χωριά που είχαν

άμεση σχέση με το δάσος. Πολλές αναφορές για το τραγούδι έχω και από τον Κάμμο της Τσακκίστρας, ένα χωριό που είχε και έχει πολύ στενή σχέση με το δάσος. Διαδόθηκε όμως και στην υπόλοιπη Κύπρο. Τούτο μαρτυρείται και από το γεγονός ότι εγώ το άκουγα που το τραγουδούσαν οι γυναίκες, μα και παιδιά της ηλικίας μου, στο θέρος κατά την δεκαετία του 60. Μου το τραγούδησε επίσης ο Μιχάλης Πασιαρδής όπως το άκουσε το 1950, στο παναϋριν τ' Αποστόλου Αντρέα από μια παρέα Λαζανιώτες που εδίασκεδάζαν σε μian καλύφην.

Πηγές: Παλιά ακούσματα από το χωριό μου, Γεώργιος Δημ. Χατζησάββας - Λαζανιά (1918-1999), Μιχάλης Πασιαρδής.

1. Στο τραγούδι, όπως έχει καταγραφεί, η λέξη είναι «συλλομπάσταρτον». Για τον ίδιο όμως λόγο, που αναφέρεται και επεξηγείται στο σχόλιο για το τραγούδι «Η Μουζουρού», αντικαταστάθηκε με τη φράση «κάθε ρόκολον

10. Μανές (Μπάλος Α)

Αμάν!... Σήμεραν αναστέναξα
Τζ' άνοιξεν μνήμαν τζ' έφκην
σαράντα ημερών νεκρός.
Τζ' είπεν τους: Γύρτε της νερόν
της γης τζ' εν με χωνεύκει!

Οι «Μανέδες» είναι πολύ παλιά τραγούδια με έντονο το ύφος και το ηχόχρωμα της ανατολής. Οι ερμηνεία τους είναι πολύ δύσκολη, ιδιαίτερα από νέους ερμηνευτές οι οποίοι δεν έχουν τα ανάλογα ακούσματα. Αλλά και ανάμεσα στους παλαιότερους, είναι λίγοι οι ερμηνευτές μανέδων οι οποίοι ονομάζονται «Μανετζήδες». Κάθε «Μανετζής» έχει το δικό του ύφος, γι' αυτό και είναι σχεδόν αδύνατον ν' ακούσεις τον ίδιο μανέ από δύο άτομα και να είναι ακριβώς ο ίδιος. Στην Κύπρο είναι γνωστοί από τους παλαιότερους, πέραν των επτά μανέδων. Στην έκδοση αυτή επιχειρού την ερμηνεία του «Πρώτου Μανέ» που είναι και ο πιο γνωστός, όπως τον άκουσα από τον Νίκο Παπαλευτήρη.

Πηγή: Νίκος Παπαλευτήρη - Αραδίππου.

11. Η λυερή τζαι το περτίτζιν

Περτίτζιν εκακούριζεν μέσα στο μερσινάτζιν
τζ' η λυερή τ' αζούλεψεν που το παραθυράτζιν.

- Πουλλίν νάχα τα κάλλη σου! Νάχα τες ομορκιές σου!
Νάχα τζαι τες φωνάες σου! Τζαι τες παρπατησιές σου!

*Τ' αέριν που εφύσησεν επήρεν την φωνήν της
τζαι το περτίτζιν άκουσεν τζαι λέει τζαι λαλεί της.*

- Α! Λυερή π' αζούλεψες που το παραθυράτζιν
εσού τρώεις γλυτζίν ψουμίν μα 'γιώ πίνω φαματζίν.

*Εσέναν νιος σε καρτερά να σε σφιχταγκαλιάσει
μα 'γιώ γροικώ τον τζυνηόν πον να με σημαθκιαάσει.*

Το τραγούδι αυτό είναι ίσως ένα παράδειγμα για το πως μπορεί ακόμα και σήμερα να δημιουργηθεί ένα δημοτικό τραγούδι. Το 1992 γνώρισα τον ποιητή Χαράλαμπο Δημοσθένους. Τα κοινά μας ενδιαφέροντα οδήγησαν τη γνωριμία μας σε μια στενή φιλία. Σε μια από τις πολώρες συναντήσεις μας στα Μαντριά της Πάφου, όπου κατοικεί σήμερα, μου έπαιξε στο πιθκιαύλιν και μου τραγούδησε ένα μελωδικό σκοπό που με εντυπώσασε από την πρώτη στιγμή. Ήταν «Ο Άης Βασίλης» τον οποίο ηχογράφησα το 1998 και περιέχεται στην έκδοση: «Των Γενών τζαι της Λαμπρής». Το τραγούδι αυτό μου θύμισε μια μελωδία που άκουγα μικρός από τη μάνα μου αλλά δεν μπορούσα να την προσδιορίσω. Αργότερα ξεκαθάρισα ότι πρόκειται για τη Ροδαφνούσα, με την οποία μοιάζει πολύ. Αυτή λοιπόν η μελωδία έμεινε στα αυτιά μου και την ψιθύριζα συνέχεια. Μετροφυλλάωντας μια μέρα το βιβλίο του Νέαρχου Κληριδή «Δημοτικά Τραγούδια της Κύπρου» έπεσε το μάτι μου σε ένα σύντομο τραγούδι με τίτλο «Το Περτίτζιν». Διαβάζοντάς το άρχισα αυθόρμητα να το τραγουδώ στη μελωδία του «Άη Βασίλη» με την οποία έδενε θαυμάσια, αλλά σε διαφορετικό ύφος και τόνο τα οποία υποβάλλοντο από το περιεχόμενο του στίχου. Σε κάποια όμως σημεία ο στίχος δε βοηθούσε να ολοκληρωθεί η μελωδία και σε κάποια άλλα χάλαινε η ομοιοκαταληξία και ο δεκαπεντασύλλαβος. Πρόσθεσα λοιπόν κάποιους στίχους που έφτιαξα εκείνη την στιγμή, με βάση το ύφος του υπόλοιπου τραγουδιού, μετέτρεψα κάποιους άλλους και το τραγούδι ολοκληρώθηκε. Στην επόμενη συνάντησή με τον Χαράλαμπο, σε κάποια στιγμή του είπα: «Χαράλαμπε, φέρ' το πιθκιαύλιν να πούμε τον Άη Βασίλη». Το έφερε και άρχισε να παίζει. Αντί όμως να τραγουδήσω τον «Άη Βασίλη», τραγούδησε «Το περτίτζιν». Όταν τελειώσαμε μου είπε: «Μα πού το ήβρες τούτον; Εν πολλά ωραϊόν!». Του εξήγησα πως έγινε και από τότε όπου βρεθούμε μαζί, φκάλλει ο Χαράλαμπος το πιθκιαύλιν, παίζει τζαι τραουδώ «Το Περτίτζιν». Στην έκδοση ο τίτλος του τραγουδιού έγινε: «Η Λυερή τζαι το περτίτζιν», για να μην μπερδεύεται με άλλα τραγούδια με παρόμοιο τίτλο.

Πηγές: Χαράλαμπος Δημοσθένους, Νέαρχος Κληριδής.

12. Φωνή Κωμήτισσα

Ω! Τζ' έσει μιαν όμορφην πολλά
που η τύχη της εν μαύρη.

Ω! Δέκα γρονών εγύρεψεν
άντραν τζαι 'κόμα να 'βρει.

Ω! Σ' έναν δεντρόν εκούμπησα
να πω τα βάσανά μου.

Ω! Τζ' ήτουν ξερόν τζ' επόλησεν
απού τα δάκρυα μου.

Ω! Αληθινά επόλησεν απού τα δάκρυα μου.

Ω! Την νύκταν την εψεσινήν
εννά την αθθυμούμαι.

Ω! Που ήτουν μεσ' στ' αγκάλια μου
τζ' αρώταν μ' αν τζιοιμούμαι.

Ω! Τζ' αν θεν να πάεις πήαινε
τζαι στην καλήν σου ώραν.

Ω! Στες στράτες σου που παρπατάς
τραντάφυλλα τζαι φκιόρα.

Ω! Αληθινά, αληθινά, τραντάφυλλα τζαι φκιόρα.

Ο μακαρίτης ο Τζιανής (που αναφέρεται στο σχόλιο για τη «Μαρινιωτού») μου τραγουδήςε και αυτή την «Φωνή». Μου είπε: «Να σου τραγουδήσω τζαι μιαν Καρπασιπίτζην;». Και μου τραγουδήςε αυτή την «Φωνή». Δεν βρήκα όμως να μοιάζει καθόλου με τη γνωστή Καρπασιτική. Αυτός όμως επέμενε. Σκέφτηκα στη συνέχεια ότι πιθανόν να εννοούσε από το χωριό Καρπάσια που είναι κοντά στην Αγ. Μαρίνα, δηλαδή Καρπασιώτισσα. Είχα σχεδόν οριστικοποιήσει αυτή την ονομασία, όταν τυχαία ο φίλος μου Μιχαλάκης Ηλία (γιός του πολύ γνωστού παλιού βκιολάρη Νίκου Ηλία), ένα βράδυ ανάμεσα πρόβας και ζιβανίας, αφού είχε μερακλώσει άρχισε να παίζει διάφορες μελωδίες στο βιολί. Σε κάποια στιγμή άρχισε να παίζει ένα σκοπό που έμοιαζε πάρα πολύ με τη «Φωνή» του παππού Τζιανή. Όταν τον ρώτησα τι ήταν αυτό, μου είπε ότι ήταν μια «Φωνή» από το χωριό του, την Κώμα του Γιαλού (όντως δηλαδή από την Καρπασία). Ψάχνοντας και άλλο το θέμα για διασταύρωση, βρήκα την ίδια μελωδία καταγραμμένη στο βιβλίο του Σώζου Τομπόλη με την ονομασία «Φωνή Κωμήτισσα». Έτσι το θέμα έληξε αισίως, η παραπλάνηση αποφεύχθηκε και δόθηκε η σωστή ονομασία στη μελωδία του παππού Τζιανή. Την ίδια «Φωνή» μου τραγουδήςε και η γυναίκα του Τζιανή, η Μαριαννού. Η Μαριαννού την τραγουδούσε με ένα γλυκό κλαψιάρικο ύφος που έδινε μια άλλη διάσταση στο τραγούδι. Οι στροφές 1 και 3 τραγουδήθηκαν σύμφωνα με το ύφος του Τζιανή και οι στροφές 2 και 4, σύμφωνα με το ύφος της Μαριαννούς.

Πηγή: Τζιανής Πουλλής και Μαριαννού Πουλλή.

13. Τέσσερα τζαι τέσσερα

Τέσσερα τζαι τέσσερα γίνονται οκτώ
τέσσερα παλληκάρκα πάσιν στον πόλεμον.

Στην στράταν που πααίννασιν επεινάσασιν
εκάτσασιν να φάσιν μα εδιψάσασιν.

Γυρεύκουν νάβρουν βρύσην απάνω στο βουνόν
τζ' ήβρασιν έναν λάκκον των εκατόν ορκών.

Ερίψαν το λαχνίν τους πκοιός εννά κατεβεί
τζαι έππεσεν ο κλήρος πάνω στον πιο μιτσύν.

Δέστε με αδέρκια μου τζ' εγιώ 'ννα κατεβώ
μεσ' το ερημολάτσιν να βκάλω το νερόν.

Τζαι τότες τα αδέρκια του τον σφιχτοδέσασιν
μεσ' το ερημολάτσιν τον κατεβάσασιν.

Εφκάρτε με αδέρκια μου γιατ' ήβρα το νερόν
εν' κότσινον τζ' εν' μαύρον μα τζαι φαρματζερόν.

Τζ' ώσπου να τον τραβήσουσιν τζαι να τον βκάλουσιν
οι όφεις τζαι τα φίθκια τον μισοφάσασιν.

Να πείτε της μανούλλας μου στα μαύρα να ντυθεί
γιατί τον γιον της τον μιτσύν εν θα τον ξαναδεί.

Το νερό ήταν πάντοτε λιγοστό στο νησί μας. Ο αγώνας για την εξασφάλισή του ήταν πάντοτε σκληρός. Συχνά στον αγώνα αυτό έχαναν και χάνουν τη ζωή τους άνθρωποι. Έτσι η λαϊκή φαντασία συνέδεσε το γεγονός τούτο με δράκους, νεράιδες και φαρμακερά φίδια, όπως στο πολύ παλιό αυτό αφηγηματικό τραγούδι με τον έντονο μεσαιωνικό χαρακτήρα στη μελωδία και το ρυθμό.

Πηγές: Θεόδουλος Καλλίνικος, Γεώργιος Αβέρωφ.

14. Φωνή Ακαθκιώτισσα

Ω! Τζ' εξέβην τζ' εθκιανεύτηκεν
 μεσ' στες βασιλιτζές της.
 Ανώνιν πα' σ' ανώνιν
 Ω! Τζ' εχάμπωσεν τον ήλιον
 απού τες ομορκιές της
 καταραμένον σόιν.

Ω! Τζ' εξέβην τζ' εθκιανεύτηκεν
 έξω πον η βεράντα
 αβκήν που το ξηφώτιν.
 Ω! Τζ' είδα την τζ' ελλιώθηκα
 τζ' έδωκα μεσ' στην λάνταν
 τζ' έφαν με η κρυότη.

Ω! Τζ' εξέβην τζ' εθκιανεύτηκεν
 πάνω στα δώματα της
 νύχταν χωρίς φεγγάριν

Ω! Τζ' έφεγγεν εις τον τόπον του
 καλιόν η ομορκιά της
 χαρώ την έτσι χάρην.

Ω! Τα στήθη της εν θάλασσα
 τζ' εγιώ τζει μέσα μπλέω.
 Ω! Τζ' όπως τ' αγουερόν μωρόν
 άμαν με φκάλει κλαίω.

Ω! Θεγίε μου καταξίωσ' με
 ας εν τζ' εις τ' όρομαν μου.
 Ω! Μεσ' στα σιονάτα της βυζιά
 να γράψω τ' όνομαν μου.

Ω! Στο μνήμαν τζ' αν με βάλουσιν
 στο νεκρικόν το χώμαν.

Ω! Τζειαμαί 'να βάλω μιαν φωνήν
 πως σ' αγαπώ ακόμα.

Παραλλάγή της «Ίσιας», από την κατεχόμενη Ακανθού. Η ιδιαιτερότητά της είναι ότι αντί να επαλαμβάνεται το επτασύλλαβο ημιστίχιο, προστίθενται δύο επτασύλλαβα (ένα μετά από κάθε δεκαπεντασύλλαβο) τα οποία ομοιοκαταληκτούν μεταξύ τους. Είναι επίσης χαρακτηριστικό της φωνής αυτής ο ψηλός τόνος στον οποίο τραγουδιέται. Ο Θεόδουλος Καλλίνικος αποδίδει αυτό τον ψηλό τόνο στην γενική καλλιφωνία των κατοίκων της περιοχής αυτής.

Πηγές: Αντρέας Μαππούρας, Γεώργιος Αβέρωφ, Θεόδουλος Καλλίνικος.

15. Τ' Άη Φιλίππου

Μια μιτσιά τζαι όμορφη
π' όσον τζ' αρκινά...
Επήεν εις τη μάναν της
παράπονον για να ....

Μανά εγιώ μεγάλωσα
ξέρεις το μανά....
οι κορασιές παντρεύκουνται
τζ' εγιώ ακόμα να.....

Τ' Άη Φιλίππου πέρασεν
τζαι τ' Άη Μηνά.
η Μαρικκού παντρεύτηκεν
τζ' εγιώ ακόμα να.....

Να πάεις εις τον τζύρην μου
τζαι να του πείς μανά
πως πρέπει να πασκίσετε
τζ' εγιώνι πκιον για να
ξέρεις μανά για να...
δηλαδή για να.....

Όποιος τρώ' τζαι πίννει
τζαι καλοπερνά...
δέν τον κόφτει μανά μου
ο άλλος αν πεινά.....

Ευτράπελο τραγούδι που ελέγετο συνήθως στο τραπέζι της Σήκωσης στις 14 του Νιόμβρη, γιορτή του Άη Φιλίππου. Λόγω όμως της εύθυμης του διάθεσης σταδιακά έγινε μέρος κάθε διασκεδάσης, μετά από το σχετικό κέφι. Όπως φαίνεται και από τους στίχους, στόχος του πειράγματος είναι οι μικρές κοπελίτσες που δεν αρραβωνιάστηκαν ακόμα και αναγκαστικά θα περιμένουν μέχρι τα Χριστούγεννα, μια και κατά τη διάρκεια της Σαρακοστής δεν γίνονται συνοικέσια. Το τραγούδι αυτό είναι πολύ διαδεδομένο ανάμεσα στους Τουρκοκύπριους, με άλλους βέβαια στίχους. Η ηχογράφιση έγινε χωρίς όργανα¹, με το ίδιο σκεπτικό, όπως και στο τραγούδι: «Λούλλα μου, Μαρούλλα μου».

Βλέπε κείμενο «Κύπρος - Μ. Ασία - Αιγαίο» **Διάφορα κείμενα / ιστοσελίδα**
Πηγή: Γεώργιος Αβέρωφ.

1. Η ηχογράφιση είναι από κανονικό γλέντι στις 10 του Σεπτέμβρη 2002.

16. Της σούσας - Β

Θεέ μου νάρταν οι Λαμπρές
 να κρεμμαστούν οι σούσες
 Αχ! Τζαι να γεμώσουν τα στενά
 ούλλον μαυρομματούσες.
 Εβκήκασιν οι λυερές
 στην σούσαν να σουστούσιν
 Αχ! Τζαι τα κοπέλια του χωρκού
 πάνω τους πελλετούσιν.
 Φορούν μαντήλια βλοτσιαστά
 τζαι τα βρουλλιά στους νόμους
 Αχ! Τζαι καρτερούν τα κάλλη τους

νάβρουσιν κληρονόμους.
 Η σούσα πάει τζ' έρκεται
 σαν τον αναφαντάρην
 Αχ! Τζ' ο κάθε νέος πελλετά
 πο' ούλλες πκοιάν να πάρει.
 Νέοι τζαι νέες του χωρκού
 το Πάσκαν καρτερούσιν
 Αχ! Τες σούσες για να κρεμμαστούν
 να βκούσιν να σουστούσιν.
 Ούλλες τραούθκια της Λαμπρής
 στην σούσαν τραουδούσιν
 Αχ! Κάμνουν τα μμάθκια τα γλυτζιά
 στους νέους π' αγαπούσιν.

Οι σούσες γίνονταν κυρίως κατά τις Σήκωσες και το Πάσχα της Λαμπρής, παλαιότερα δε συμμετείχαν σ' αυτές μόνο γυναίκες. Μετά το πέρας του μεσημεριού μαζεύονταν σε μεγάλα σπίτια με αυλή και καμάρα, όπου έδεναν τη σούσα. Εκεί τραγουδούσαν πολλά και διάφορα τραγούδια: Δίστιχα για τον έρωτα, για την συγκεκριμένη γιορτή, δίστιχα με υπονοούμενα για τον καλό τους ή για των άλλων τον καλό. Στις σούσες δεν συμμετείχαν μόνο ελεύθερες, αλλά και παντρεμένες, ακόμα και γριές, οι οποίες βέβαια δεν εσούζονταν, αλλά παρακολουθούσαν και κάποτε τραγουδούσαν δίστιχα με παινήματα και παραγγελίες προς στις νεώτερες.

Σε κατοπινούς καιρούς όταν άρχισαν τα ήθη να μην είναι πια τόσο αυστηρά, άρχισαν δειλά-δειλά να συμμετέχουν και τα κοπέλια, κρατώντας φυσικά τις αποστάσεις που επέβαλλαν τα ήθη των εποχών, εσούζονταν με τη σειρά, μια οι κοπέλλες και μια τα κοπέλια, τραγουδώντας και πάλι διάφορα δίστιχα, τα λεγόμενα τραγούδια της σούσας. Τα τραγούδια αυτά είχαν ερωτικό κυρίως περιεχόμενο μια και ήταν από τις λιγότες ευκαιρίες που είχαν οι νέοι και οι νέες για να εκφράσουν, έστω με υπονοούμενα, τα συναισθήματά τους προς το αντίθετο φύλο. Ο δε ρυθμός τους ήταν σχετικά αργός, έτσι που να συνάδει με το κούνημα της σούσας. Από όπι θυμάμαι και από μαρτυρίες ηλικιωμένων, στο παιχνίδι και στα τραγούδια των σούσων δεν συμμετείχαν μουσικά όργανα. Αυτό ίσως να οφείλεται στο γεγονός ότι δεν υπήρχαν παντού διαθέσιμα όργανα, επειδή η τέχνη αυτή δεν ήταν κτήμα των πολλών όπως σήμερα. Με την πάροδο όμως του χρόνου άρχισε να υιοθετείται η συμμετοχή παραδοσιακών οργάνων (βιολί, λαούτο, ταμπουσιά) στα τραγούδια της σούσας και να προστίθενται και κάποιοι εύθυμοι χοροί.

Πηγή: Αντρέας Ματπούρας.

17. Επήασιν οι Σήκωσες

Επήασιν οι Σήκωσες τζ' ήρταν οι Τυρινάες
τζ' ήρτεν Αγιά Σαρακοστή με τες εφτά 'φομάες.

*Σίλια καλωσορίσετε πόψε στην συντροφιά μας
Τζ' ανοίξετε κατά Θεόν τα φύλλα της καρκιάς μας.*

Καλώς ήρταμεν τζ' ήβραμεν τα σπίθκια τα μιάλα
Τζ' απού να τρέσει πόσσω τους το μέλιν τζαι το γάλαν.

Το στόμαν που τραούδησεν να το παραγρουσώσω
μήλον που τον παράδεισον να φέρω να του δώσω.

Στα σπίθκια που καθούμαστιν πέτρα να μεν ράϊσει
Τζ' ο νοικοτζύρης του σπιθκιού σίλια γρόνια να ζήσει.

Τζ' επήασιν οι Σήκωσες τζ' ήρταν οι Τυρινάες
Τζ' επαντρευτήκαν οι μιτσές τζ' εμείναν οι μιάλες.

*Σκαπούλλοι μα τζαι κορασιές που 'σαστιν δίχα ταίριν
σφογγάτε πκιον τα σείλη σας, ως τ' άλλον το σεφέριν.*

Η «Φωνή» αυτή στην οποία προσαρμόζονται διάφορα δίστιχα, τραγουδιέται στο τραπέζι της Σήκωσης όπως επίσης στις σουσές, κατά τις Σήκωσες και τη Λαμπρή.

Πηγές: Πολλά παλιά ακούσματα και Γεώργιος Αβέρωφ

Γλωσσάρι

αγγρίζομαι: δυσανεχτούμαι, μου κακοφαίνεται.

αγωνίζω: αναγνωρίζω.

αθασιά: αμυγδαλιά.

ανάμισι σελίνιν (το): ενάμισι σελίνι. Σελίνιν (το): ένα εικοστό της λίρας.

αναείρω, να αναείρω: να κάνω άνω κάτω.

αναφαντάρης (ο): υφαντής, εξάρτημα του αργαλειού, ή αράχνη.

άνεδρη (η): άνυδρη. Η κουφή η άνεδρη: έτσι χαρακτηρίζεται ή πολύ φαρμακερή οχιά.

ανεφανίσκω: φαίνομαι, ξεπροβάλλω.

άνου: σήκω.

αρφός (ο): αδελφός.

αππάριν (το) ή άππαρος (ο): ίππος, άλογο.

ασερόμπασιμαν (το): η μεταφορά του αχύρου από το αλώνι στον αχυρώνα.

ατός (ο): αετός.

αττυμούμαι: θυμάμαι.

αβκή (η): αυγή.

Αφρίτης (ο): ο ποταμός Ευφράτης.

αφταίνω: ανάβω.

βαιλίζω: περιποιούμαι, φροντίζω.

βίτσα (η): λεπτή βέργα, λεπτό κλαδί.

βλαντζίν (το): σηκώτι ή πνεύμονες.

βλοτσιαστόν (το): αυτό που έχει φούντες.

βουρτζίν (το) ή βούρκα (η): δερμάτινος σάκκος μέσα στον οποίο οι βοσκοί και οι γεωργοί βάζουν την τροφή τους.

βουρώ: τρέχω

βράστη (η): ζέστη, πυρετός

βρουλλίν (το): πλεξούδα, βόστρυχος

γιαλλουρούδα (η) ή γιαλλούρα (η): γαλινομάτα

γιώρκιν (το): δική μας παραγωγή

δικαλοίζομαι: διαλογίζομαι, συλλογίζομαι

εγιώνι: εγώ

ελιτζιά (η): ηλικία

επόλησεν: έβγαλε βλαστάρια

εσούνι: εσύ

έσσω: στο σπίτι

θκιανεύκομαι: σεριανίζω, κάνω περίπατο

καγιας (ο): πολύ σκληρό πέτρωμα

καϊλώ: δέχομαι

καμμώ: κλείνω τα μάτια
καρκιά (η): καρδιά
καρτζίν: απέναντι
κλαμουρίζω: κάνω κάποιον να κλαίει
κόγγλος (ο): κόμβος, άρθρωση, κόνδυλος
κουφή (η): φίδι, οχιά
κρυότη (η): κρύο
κτηνόν (το): ζώο
λάντα (η): κοίλωμα του εδάφους με νερά της βροχής.
λασμαρίν (το): δεντρολίβανο
λεγνή (η) - λεγνόν (το): λεπτοκαμωμένη/ο
λιβορβόριν (το) ή λιβόρβορον (το): περιστροφή
μάλιν (το): περιουσία, ιδιοκτησία
μάλλα (η): τρίχα
μανιχός (ο): μόνος, μονάχος
μαρκώννω: ξεπαγιάζω
μαυροβύζακος (ο): μαύρη σκληρή πέτρα
μερσινάτζιν (το) ή μερσινιά (η), ή μερσίνιν (το): μυρσίνη, μυρτιά
μιστικουρούδιν (το): πολύ μικρό
μισύς (ο): μικρός
μουζουρού (η): μελαχρινή
μουσκοκαρκιά (η): γαρυφαλιά
νωστά: πρόσφατα, νοστά π' αγαπηθήκαμεν, στις αρχές της αγάπης μας
νώθω, ένωσα: νιώθω, ένιωσα
ξηφώτιν (το): χάραμα
οπλιά (η): η πουλία
ορκά (η): οργιά, μονάδα μήκους
όφτζαιρος (ο): κενός, άδειος
παμπάτζιν (το): βαμβάκι
παραγρουσώννω: φορτώννω με χρυσαφικά.
πελλετώ: παρατηρώ, κοιτάζω, ψάχνω
πελλή (η): τρελή
πέρκιμον ή πέρκι: μακάρι
περτίτζιν (το): περδίκι, πέρδικα
πεύτζιν (το): χαλί
ράστιν: κατά σύμπτωση, είσιεν καρτζίν μου ράστιν:
έτυχε να υπάρχει απέναντί μου
ρέσσω: περνώ
ρήας (ο) ή ρήγας (ο): βασιλιάς
ριτζιά (η): παράκληση, επιθυμία. Έχω κοντά σου μιαν ριτζιάν: θέλω να σου

ζητήσω μια χάρη, σε παρακαλώ να ικανοποιήσης μια επιθυμία μου.
 ρωμανισμένα: αμπαρωμένα
 ρουσου (η) ή ρούσα (η): πυρόξανθη
 σέπομαι, εσάπην: σαπίζω, εσάπισε
 σεφέριν (το): καιρός, περίοδος
 σεφτάς (ο): έρωτας, ερωτικός πόθος
 σιεβόλιν (το): χερόβολο, δέσμη που χωράει στο ένα χέρι
 σσιεπέττος (ο): κυνηγετικό όπλο
 σιονάτον (το): άσπρο σαν το χιόνι
 σκάμνος (ο): στασίδι της εκκλησίας
 σκάπουλλος (ο): άγαμος ώριμος άντρας.
 σούσα (η): κούνια
 σπαγιάζουμαι: υποφέρω ψυχικά, χάννω τα λογικά μου.
 σοιννιά (η): σχοίνος
 συλλομπάσταρτος (ο): μπάσταρδος
 συνάω: μαζεύω
 συντυχάννω: συνομιλώ
 τανώ: βοηθώ, τείνω χέρι.
 τζιαμαί: εκεί
 τζυλώ: κυλώ
 τζυνηός (ο): κυνηγός
 Τυρινή (η): η τελευταία εβδομάδα πριν από τη μεγάλη τεσσαρακοστή
 κατά την οποία τρώνε μόνο γαλακτοκομικά προϊόντα.
 φαϊν (το): φαγητό. Πάνω στο φάν πάνω στο πιείν: πάνω στο φαγοπότι.
 φκίορα (τα): λουλούδια
 φουλιέφκει: έχει φωλιά με μικρά
 φτερνιστηρκά (η): κέντρισμα ζώου με το φτερνιστήριον
 (κεντρί εφαρμοσμένο στην φτέρνα της μπότας)
 φυρμένη (η): λυπόθυμη
 χαμπώννω: θαμπώνω
 ψιντροκανατζίζουμαι: παίρνω πόζα αυτοθαυμαζόμενος και με νάζι

Βοηθητικά λεξικά: Κ. Γ. Γιαγκουλή, Κυριάκου Χ"Ιωάννου και Ρόη Παπαγγέλου.